

94
B 11758

ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE ANNI MDCCCLXXIX—LXXX.

FASCICULUS I.

KÉT (I—II)

BESZÉD,

MELYEK

A KOLOZSVÁRI M. K. TUDOMÁNY-EGYETEM MDCCCLXXIX—LXXX.
TANÉVI RECTORA ÉS TANÁCSÁNAK BEIKTATÁSA ÉS A TANÉV
MEGNYITÁSA

ALKALMÁBÓL

SEPTEMBER 11-ÉN TARTATTAK.

KOLOZSVÁRT.

NYOM. STEIN J. M. K. EGYET. NYOMD. AZ EV. REF. TAN. BETŰVEL.

1880.

378.4(439.21) "1849" (042.)

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000421449

B 11758

I.

AZ EGYETEM TÖRTÉNETE

MDCCLXXVIII—LXXIX-ben.

B E S Z É D,

MELYLYEL

JMRE SÁNDOR

*a magyar nyelv és irodalom nyelv. rendes tanára, a középiskolai tanár-
vizsgáló bizottság tagja és volt elnöke, a magyar tud. akadémia rend.
tagja, a Kisfaludy társaság tagja, a bölcs. nyelv- és történettudományi
kar volt dékánja, az egyetem 1878/9. tanévi rectora*

AZ EGYETEM IGAZGATÁSÁRÓL LELÉPETT.

Nagytekintetű egyetemi közgyűlés!

Tisztelt közönség!

Midőn az egy év előtt reám bizott hivatalt, e kir. tud. egyetem rectorát t. utódom kezeibe átadom, kötelességem az egyetem ez évi történetét röviden ismertetni, a benne előforduló változásokat elősorolni; hogy előhaladásunk és hiányaink az egyetemi összes körök és a t. közönség előtt ismerve legyenek.

I.

Az egyetem hivatalos személyzetére tartozó adatok közt első helyen gyászos eseményeket kell említenem.

Ily gyászos esemény dr. Máchik Bélának a belgyógyászat ny. r. tanárának, az egyetem 1873—4 évi rectorának, a ritka tudományos készüléteért egyetemünk díszének, emberiségeért, szelid nemes lelkéért, a nagyobb közönség köztisztelete tárgyának gyászos halála!

Már a tanév kezdetén, hanyatló egészsége helyreállítása végett hat havi szabadságot nyert, utóbb ismét ugyanannyit. Tanszéke ideiglenesen helyettesre, dr. Büchler Ignác tanársegéd- és magán tanárra bízott. De meghosszabbított szabadság-ideje

még le sem telt, midőn ezen egyetemet s a hazai tudományosságot érzékenyen sújtó, de mindnyájunkat, kik őt ismervén, tiszteltük, lesújtó nagy veszteség, a leghosszabb életre méltó férfi halála 40-dik évében bekövetkezett.

Egyetemünk, mint tartozott is, igyekezett az elhunyt kartárs iránt kegyeletét kifejezni. Megbiztuk Budapesten időző kartásunkat, Szamosi János tanárt, hogy az elhunyt felett fájdalomukat siri beszédben kifejezze s sirhalmát koszorúkkal diszesítse.

Mi pedig örökre fogjuk szívünkben hordozni a tisztelt és általán szeretett derék kartárs emlékezetét!

Nm. Miniszter ur rendeletében intézkedett, hogy e tanszék pályázat utján mielőbb betöltessék.

Fájdalommal emlékezünk meg dr. Mina János kartársunkról, az állatjárványtan és állatrendészet ny. rendkiv. tanáráról, szakbeli érdemeiért koronás arany-éremkereszt tulajdonosáról, ki folyó évi febr. elején elborult elmével szállítottott Budapestre, egyelőre 6 havi szabadságidőt nyerve. Tanszékének betöltése iránt az intézkedés utóbb fog bekövetkezni.

Ide tartozik megemlítnem, hogy a néhai Czifra Ferencz elhunyt által megürült leiró és tájböncz-tani tanszékre dr. Török Aurél, addig az élet- és szövettan ny. r. tanára helyezettett át, saját kívánatára, helyébe pedig az élet- és szövettan tanárává dr. Klug Nándor neveztetett ki, ki hivatalos esküjét mult évi december 17-dikén tévén le, működését meg is kezdette.

Torma Károly egyet. ny. r. tanár a budapesti egyetem régiség- és éremtani tanszékére tétetvén át, első félév végén az egyetemről eltávozott; miután a második félévben dr. Vályi Gábor helyettesítvén, helyébe a közjog nyilv. r. tanárává dr. Lindner Gusztáv nagyszombati jogakad. igazgató neveztetett ki, ki előadásait a most beálló tanévvel kezdi meg.

Már a múlt tanév elején kezdette működését dr. Fabinyi Rudolf, a vegytan ny. r. tanára, ki ugyan a tájon a középiskolai tanárképezde tanárává és a t. vizsgáló bizottság tagjává is lett.

Szamosi János ny. r. tanár, tanárképezdei igazgató ez intézet vezetésével további három évre is megbízott.

A tanév végén dr. Szilasi Gergelyt, a bölcs. kar felterjesztése alapján ő Flge a sémi nyelvekből tartandó nyilvános előadásokra felhatalmazta.

Dr. Ajtai Sándor ny. r. tanár a törvényszéki orvostan előadásáért megfelelő díjösszeggel (160 frt) jutalmaztatott. Valamint dr. Vályi Gábor is a közjog helyettes előadásáért (mindkét félévről.)

Dr. Kolosvári Sándor és dr. Óvári Kelemen részére a hazai levéltárakban teendő kutatások végett egyenként 400 frtot engedélyezett a nm. miniszter ur.

Felméri Lajos ny. r. tanárnak az angol iskolaügy és irodalom tanulmányozása végett félévi utazásra hasonlóul 800 frt adatott.

Dr. Géber Ede rk. tanárt ő Felsége f. év april 29-dikén kelt legfelsőbb elhatározása által ny. r. tanárrá nevezte ki.

Dr. Brandt József és dr. Török Aurél ny. r. tanárok f. é. aug. elsejétől fogva évtizedes pótlék élvezetére léptek elő.

Dr. Abt Antal ny. r. tanárt a sz.-udvarhelyi és n.-váradai reáliskolákhoz éretts. vizsgálatokra a nm. miniszter ur ez évben is kiküldte.

Itt lesz helye megemlítenem, hogy tisztelt társunkat, Brassai Sámuel, az egyetem megválasztott rectorát, a haza és külföld természettudósai részéről ritka megtiszteltetés érte. T. i. mintegy 80 szaktudós Európa minden országából tisztelte meg üdvözlő irással, fényképével, annak az érdekes eseménynek 40 éves forduló napjára, melyen néhai Endlicher István, nagyérdemű növény-tudós, egy új hollandi növényt t. kartársunk nevével jelelt meg. A megtisztelő fénykép-album, a szaktudósok arcképei gyűjteménye, folyó évi aug. 5-dikén adatott át magán körben, a megtisztelttel legszorosabb s legrégebb kapcsolatban álló testületek képviselői jelenlétében. De a magános ünneplés oka és tárgya minket is mélyebben érdekel, mint sem itt elhallgathattuk volna.

Ugyanezen évben Imre Sándor böles. kari tanár m. tud. académiá rendes tagjává választatott.

Az egyetem volt növendékei közül utazói ösztöndíjt kaptak dr. Dezső Béla 1200, dr. Boros Gábor, dr. Kiss Mór és Vályi Gyula félévenként 500 frtjával.

Egyetemi magántanárságra bocsáttatást nyertek dr. Büchler Ignác a kopogtatás- és hallgatódzástánból, — dr. Góth Manó a szülészeti mértanból, — dr. Kiss Mór a római örökösödési jogból, —

dr. Schilling Lajos a római történelemből, — Melka Vincze a rajzból.

Egyetemi magántanítóink Duret József francia, Kovács János angol-nyelvtanító az 1878—79 tanév első felére 100 frtjával jutalomdíjt nyertek. Gelei József gyorsírástanító 1877—78 tanév másodikfelére hasonlóul 100 frtot.

Tanársegédekké lettek az év folytában az orvosi karnál dr. Ráczkői Sámuel boncztan, dr. Vajna Vilmos bőr- és bujakórtani, dr. Filipán Emil kórboncztan, dr. Vékony Albert szemészeti tanszékek mellett, — végül a szerencsétlenül elhunyt dr. Farczádi N. Imre helyébe élettani intézeti tanársegéddé lett Kraus Ignác szigorló orvostudor. Az államorvostani intézet tüdővészben elhalt tanársegéde dr. Albert Árpád helye ez ideig betöltetlen.

A mathem. természettudományi karban: Veres Vilmos természettani, — dr. Primics György ásvány- és földtani, Koch Ferencz vegytani tanszékeknél.

A működő tanerők száma a lefolyt évben ilyenképpen állott:

A jogi karban 12 ny. r. tanár, 1 előadó = 13.

Az orvosi karban 9 ny. r. tanár, 1 rendkívüli, 1 helyettes, 2 magántanár, 11 tanársegéd, — 2 ösztöndijas, 2 ösztöndíjtalan műtő növendék = 27.

A bölcsészeti karban 11 ny. r. tanár, 3 magántanító, = 14. Ide kell még számítnunk dr. Brassai Sámuel, ki a karnál a szanszkrit nyelv nyilvános tanítására már évek óta jogosított s e félévben tárgyát elő is adta.

A term. mennyiségt. karban: 8 ny. r. tanár,
1 magántanár, 5 tanársegéd = 14.

Összesen: 68 tanító egyén.

Az elsorolt tanárok és tanító egyének a lefolyt tanév első felére ily számú előadásokat hirdettek:

1. A jog- és államtud. karban: 23 tárgyból hetenként 94 előadási órát.

2. Az orvosiban 29 tárgyból a gyakorlatokkal együtt. het. 122 órán (a kórszövettan és kórvegytani gyakorlatokat 55 órának számítva.)

3. A bölcs. karban 36 tárgyból 88 órát.

4. A menny. term. tud. karban 25 tárgyból a gyakorlatokkal együtt het. 109 órát. *113 leány 410 óra*

Az év második felében hirdettetett:

1. A jog- és államtud. karban 22 tárgyból hetenként 90 óra.

2. Az orvosi karban 36. t. het. 135 óra.

3. A bölcsészeti karban 36 t. het. 87 óra.

4. A mennyiség-term. karban 27 t. hetenként 116 óra.

Összesen 121 tárgyból het. 428 óra.

Ezekből nem adattak elő:

I. félévben a „Hazai protestans egyházjog“
het. 4 óra.

„Állatjárványtan és rendészet“ het. 3 óra.

„Fejlődéstan“ het. 2 óra.

„Ókori régiségek“ het. 2 óra.

„Francia class. szindarab olvasása“ het. 2 óra.

Összesen 5 tárgy 14 óra.

II. félévben:

„A statistika elmélete,“ het. 2 óra.

„Gyakorlati szemészet,“ het. 5 óra.

„Szövektan,“ het. 5 óra.

„Mennyileges és minőleges húgyvizsgálat,“ hetenként 3 óra.

„Középkori latin palaeographia,“ het. 2 óra.

„Francia classikai irodalom,“ het. 1 óra.

Összesen 7 tárgyból 18 óra.

II.

Az egyetemi hallgatóság létszáma vott első félévben 422, másod félévben 441. Egyes karokban, első félévben:

1. A jog- és államtud. karban: 185 rendes és 23 rendkívüli, összesen 208, — előbbi évhez képest szaporodás 23.

2. Az orvosi karban 66 rk. összesen 72; az előbbi évhez képest apadás 9.

3. A bölcsészeti karban 62 r. összesen 66; előbbi évhez képest apadás 6.

4. A mennyiség-term. karban 55 r. 5 rk. összesen 66; az előbbihez képest apadás 2.

Gyógyszerész hallgató összesen 16.

• Együtt 422, mult évhez képest apadás 1.

Hallgatók a második félévben:

1. A jog- és államtud. karban 173 r. 20 rkiv. összesen 193. Előbbi év illető félévéhez képest gyarapodás 23.

2. Az orvosi karban 65 r. 3 rk. összesen 68; előbbihez képest apadás 11.

3. A bölcsészeti karban 63 r. 5 rk. összesen 68; előbbihez képest apadás 2.

4. A mennyiség-term. karban 50 r. 2 rk. összesen 52; előbbihez képest apadás 2.

Gyógyszerész hallgató 19, bába-növendék 41. Összesen 441. Előbbi év illető feléhez képest apadás 29.

E szám, ha a gyógyszerészek tavalyi 28, a bábák 73 számát a jelen félévvel szembe tesszük, a tulajdonképeni egyet. hallgatók számát nagyobbnak mutatja, a jogi karnál mutatkozó többlet által.

Érdekes lesz még egyetemi hallgatóink számát más oldalról is tekintetbe venni.

Állami illetőségre nézve volt I. félévben magyarországi 420, horvátországi 1, lengyel 1. II. félévben hasonlóul.

Nemzetiségre nézve I. félévben magyar 357, német 25, román 39, szerb 1. II. félévben 327 magyar, 31 német, 32 román, a bábákat nem számítva.

Erdélyi születésű és illetőségű I. félévben 348, királyhágóntúli 73. II. félévben erdélyi 326, királyhágóntúli 73.

Vallásra nézve I. félévben r. kath. 176. gör. kath. 32, gör. keleti 8, ev. ref. 126, ág. hitv. 23. unitárius 30, mózes vallású 11. II. félévben rk. 161, gör. kath. 29, gör. keleti 5, ev. ref. 120, ág. hitv. 29, unitárius 26, mózes vallású 11.

Tandíjtól felmentetett I. félévben: Egészen: 55, fele részben = 112. II. félévben: egészen 44, fele részben 67=111.

A hallgatók szorgalmának és előmenetelének megítélhetése végett említenem kell, az általán véve kellő szorgalommal látogatott előadások mellett, az ez évben kiosztott tudori, mesteri, tanári oklevelek számát, az ösztön- és pályadíjakat. E szerint:

1. A jogi karban tartott szigorlatok alapján kiadatott:

- a) jog- és államtudományi tudori oklevél 1.
- b) jogtudori 5.
- c) államtudományi tudori 2.

2. Az orvosi karnál:

- a) egyetemes orvostudori 8.
- b) régi orvostudori 3.
- c) sebésztudori 10.
- d) szülészmesteri oklevél 1.
- e) gyógyszerész mesteri okl. 8.
- f) bába-oklevél 41.

3. A bölcsészeti karnál bölcsészettudori 5.

4. A mennyiség-termtud. karnál bölcs. tudori 2.

Összesen 36.

Vizsgálatok és szigorlatok tartattak:

1. A jogi karnál:

- a) jogtud. államvizsgálat 19.
- b) államtudományi 18.
- c) I. alapvizsgálat: 58.
- d) II. alapvizsgálat 1-ső félév 15: 2-ik félév

23=38.

- e) jog- és államtudományi (rég. rendsz.) 2.
- f) jogtud. (ujabb rendsz.) 20.
- g) államtudományi (új rendsz.) 7.

2. Az orvosi karnál:

a)	Orvostudori I. vizsgálat (rég. r. sz.)			3
b)	" II. " "			3
c)	Sebésztudori I. " "			11
d)	" II. " "			10

e) Szülészmesteri szigorlat	1
f) Gyógyszerészeti II-ik vizsgálat	8
g) " III-ik "	8
h) Természettudományi elővizsgálat (új r.)	44
i) Orvostudori elővizsgálat "	10
k) Orvosgyakorlati I. "	2
l) " II.	8
m) " III.	8
n) Bábavizsgálat	29

3. Bölcsészeti karnál 5.

4. Mathem. term. tud. karnál 2.

A középtanodai tanárképezdénél:

I. félévben volt 16 ösztöndijas rendes tag, 15 rendkívüli tag. Együtt 31. 22. előkészítő éves, 23 vendég.

II. félévben 15 ösztöndijas rendes tag, 13 rendkívüli. Együtt 28. 23 előkészítő éves, 22 vendég.

Tanári vizsgálatot tettek:

1. Elővizsgálatot tett 49 egyén, még pedig 4 kit., 14 dicsér., 13 jó, 11 elégs., 7 nem elégséges osztályzattal. Közülök 17 alkalmazásban levő tanár, 31 tanárjelölt, 1 hivatalnok.

2. Szakvizsgálatot tett 26, még pedig fő-tárgyából kit. osztályzattal 5, dics. 6, jóval 6, elégs. 9. Közülök 13 alkalmazásban levő tanár, 12 tanárjelölt, 1 hivatalnok.

Tanárképesítő oklevél kiadatott 26. Jelesen: történelem- földrajzi szakból 4. Magy. nyelv és történ. 4. Magyar és német ny. 3. Class. philol. 3.

Természet-mennyiségtan 3. Mennyiség-természettan
 3. Természetrajz-vegytani 3. Német magyar ny. 1.
 Történelem magy. ny. 1. Természettan term. rajz. 1.

Hallgatóink szorgalmának, sőt tevékenységének és önálló tudományos munkájának bizonyágai a pályamunkák, melyeket készítettek s melyek által pályadíjt és kitüntetést nyertek. Az egyetemi karok többségének kívánatára, a következő évekre nézve megállapította az egyet. tanács, hogy évenként nem decz. 20, hanem május 29. napján tartassék a pályadíj-kiosztás, s újabb feladatok kitüzése. Ezt kezdük meg a közelebb lefolyt évben, mely ennélfogva átmenet volt, a mennyiben decz. 20-dikán a múlt évről kitüzve volt feladatokra bejött műveket jutalmazta, másrészt s újabb díjakat tűzött ki azon évi május 29-dikére. Ehhez képest két ily ünnepélyt kellett tartanunk. Mindkettő valóban ünnepély nevet érdemelt a jutalmat érdemelt dolgozatok megfelelő, sőt szép száma miatt.

A két rendbeli pályázat eredménye röviden ez: 1878-dik évi decz. 20-kán a jutalmakat Kolozsvár város alapjából így adtuk ki.

I. A jogi karnál :

A jogtörténeti pálya-kérdés megfejtéséért nyert Szabó Gyula 100 frt, az észjogi kérdésért Karl István 100 frt; a római jogi kérdés 70 forint díj 140-re emelve Jámbor Gyula nyerte.

II. Az orvosi karnál :

A bonczani kérdésre beérkezett 3 mű következőleg díjaztatott. A kitüzött 100 frt díjat nyerte

Bikfalvi Károly III. éves növendék; egy második művet a kar 75 frttal díjazott, s ezt nyerték Binder Emil és Póka Dezső; az 50 frt harmadik díjat Nappendruck Kálmán III. éves növendék. Az életszövegtani kérdés 100 frt díját Pataki Jenő III. éves, a kórboneztani kérdés 100 frtját Lőte József és Imreh Lázár IV. éves hallgatók, — az élet- és kórvegytani kérdés 50 frt díját Héder Imre V. é., — a szülészeti kérdés 100 frt díját Mátyás Mihály V. é. növ. nyerte.

III. A bölcsészeti kar jelentése szerint a 6 pályakérdésre érkezett 7 mű közül csak a következő kérdések megfejtői részesülnek jutalomban: a neveléstani pályakérdése, Rieger Imre (75 frt), a német irodalom-történeti kérdésre beérkezett egyik dolgozat, melynek szerzője Wlislöck y Henrik, nyerte a kitűzött 100 frtot; a román irod. kérdés 75 frt díját Todea Absolon végzett jogász, a magyar történelmi kérdés 75 frt díját Szabó Gyula joghallgató nyerte.

IV. A mathem.-természettudományi karnál az elemi mennyiségtani kérdés 50 frtját Sipos Péter, a felső mennyiségtani kérdés 50 frtját Novák Antal, az elméleti természettani kérdés 100 frt díját Simon Ferencz; az ásvány- és földtani kérdés 60 frt díját dr. Primics György bölcsészeti hallgató; az állattani kérdés díját (100 frt) Vida Károly; az állat-boneztani kérdés díját (50 frt) pedig Demeter Kálmán természettud. kari hallgató nyerte.

Az ünnepélyen kiosztott díjak összege 1665 forint.

Az 1879. május 29-diki határidőig 25 pályadíjra érdemes és pályanyertes munka érkezett be, s köztök nem egy magasabb tudományos értékkel is bír.

A Kolozsvár városi pályadíj-alapítványból kitűzött díjakra beérkezett pályaművek közül következők részesültek jutalomban:

I. A jogi karból: Kócsi Andor II. j. nyerte a nemzetgazdasági kérdés 80 forintját, Jámbor Gyula 4. j. római jogi pályakérdését 70 frtot, Vajna Gábor 2. j. észjogi kérdését, 70 frtot. Ugyane kérdésre érkezett másik mű szerzője Karl István 4 j. 50 forinttal jutalmaztatott.

II. Az orvosi karban: A gyógyszer-tani kérdés 75 forint díját nyerte Veres József harmadéves orvosnövendék. Ugyanily összegű díjat nyert Bikfalvi Károly és Nappendruck Kálmán 3-ad éves orvosnövendékeknek e kérdésre beérkezett műve. Az általános kórtani kérdés 100 frt díját Lőte József IV-ed éves, a leiró és tájboneztani kérdés 100 frtját Bikfalvi Károly III. éves növendék nyerte; utóbbi kérdés sikeres megfejtéseért Szentkirályi Géza II. éves növendék szintén 100 forinttal jutalmaztatván. Az élet-szövet-tani kérdés 75 frt díját Marschalkó Tamás II. éves, a kórboneztani kérdését (75 frt) Hirsch József III. éves növendékek nyerték.

III. A bölcsészeti-, nyelv- és történet-tud. karban a magyar ny. tud. kérdés 75 frt díját Imre Lajos III. é. b., a magyar irod. kérdését (100 frt) Endrődi Sándor nyerte; ugyane kérdés-

re érkezett másik mű szerzője Csernátoni Gyula II. é. h. 50 frt jutalmat nyert. A német irod. kérdésére kitűzött 100 forintot Wlislöcky Henrik nyerte.

IV. A math.-természettudományi karban felső mennyiségtani kérdésért Novák Antal III. é. h. 50 frt, — kísérleti természettani kérdésért Olasz Gyula III. é. h. 75 frt, — a második 50 frtjából Fodor Ferencz 25, Kovács János III. é. h. szintén 25 frt, — ásvány- földtani kérdésért Mártonffi Lajos 50 frt — egy más ásvány- földtani kérdésért Demeter Kálmán végzett hallgató szintén 50 frt, — egy növényteni kérdésért Scharschmidt Gyula II. é. hallg. 50 frt, — a második növényteni kérdésért Jákó János I. é. bölcsészeti-kari hallg. 120 frt, — harmadik növényteni kérdés jutalmául Vida Károly III. é. hallg. 80 frt, — végre az állattani kérdés megfejtéséért Tömösvári Ödön II. é. hallgató 50 forint jutalmat nyertek.

A kiosztott pályadíjak összege 1845 frt.

Más alapítványokról megemlítem:

A K. Papp Miklós alapítványából részesültek Olasz István 50 frttal, Matuschowszki András 25, Kovács N. Lajos 25 frttal.

A Biásini Domokos-féle alapítvány jövedelmét nyerte Hegyesi Győző 19 frt 64 krt.

Dr. Maizner János orvostanár alapítványa a rendelkező célja szerint tovább gyarapodott.

A dr. Schulek-féle alap jövedelme fel nem használtatván, a tőkéhez 23 frt 25. csatoltatott.

Az egyetem tanáraitól alapított Deák Ferencz pályadíj-alap jövedelme, nem lévén érdemes pályamű, hasonlóul a tőkéhez csatoltatott.

Ösztöndíjasok I. félévben:

1. Állami ösztöndíjt élveztek:

a) A jog- és államtudományi karban 300 forintjával 5 hallgató.

b) Az orvosi karban ugyanezt 5-ön.

c) A bölcsészeti karban állami kari, és állami tanárképezdei ösztöndíjt 300 frtjával 13-an.

d) A mennyiség- természettud. karban hasonló díjakat 12-en.

Összesen 5250 frtot.

2. Nem állami ösztöndíjt élveztek:

a) A jog- és államtud. karban (az erdélyi r. kath. ösztöndíj-alapból seminariumi benlakás és élelmezés 110 frtjával számítva), élvezték 21-en.

Jettim, naszódvidéki, kincstári és Babb-féle ösztöndíjakat 13. Összesen 34-en 1794 frt 25 kr.

b) Az orvosi karban (Naszódvidéki, Szamos-Ujvár városi, Szeredai-féle, Alapy-féle, Jövedéki birsági alapokból) 6 hallg. félévre 475 frt.

c) A bölcsészeti karban (seminariumi, mint fentebb, és Naszódvidéki alap) 8 hallg. 585 frt.

d) A mennyiség-tervezettud. karban (M. Terézia-féle naszódvidéki, Mártonfi-Konecz, Szamos-Ujvár városi és seminariumi ösztöndíj.) 8 hall. 550 frt.

Összesen 3404 frt 25.

II. félévben:

1. Állami ösztöndíjakat:

- a) A jogi karban 5 hall. 300 frtjával.
 b) Az orvosi karban 5 hallg.
 c) A bölcsészeti karban 5 áll. kari, 8 tanárképezdei.
 d) A mennyiség-természettud. karban 5 áll. kari, 7 tanárképezdei.

Összesen 5250 frt.

2. Nem államiakat fentebbiek szerint:

- a) A jogi karban 38 hallg.
 b) Az orvosi karban 7 hallg.
 c) A bölcs. karban 8 hallg.
 d) A mennyiség- természettud. karban 8 hallg.

Összesen 3626 frt 25 kr.

Ezek szerint részesült az egyetemi hallgatóság:

I. félévben:

Állami ösztöndíjból:	5250 frt — kr.
Nem állami ösztöndíjból:	3404 „ 25 „
Pályadíjakból:	1665 „ — „
Tandij elengedésből:	1555 „ 97 „
Első félévi összes javadalma	<u>11,875 frt 23 kr.</u>

II. félévben:

Állami ösztöndíjak	5250 frt — kr.
Nem államiak	3626 „ 25 „
Kolozsvár v. pályadíjakból	1845 „ — „
Elengedett tandíjak	1626 „ 70 „
Összesen	<u>12,347 frt 95 kr.</u>
A két félévben	24,223 frt 18 kr.

E jótéteményekhez kell számítnunk amaz utazási díjakat is, melyekről előbb tettem említést.

Az egyetem ifjúságnak részint tudományos és mivelődési célú, részint segélyző egyleteiről is elismerőleg kell röviden szólnom.

Az ifjúsági kör, az egyetemi tanács ajánlása folytán ez évben is megnyerte a nmélt. miniszterium 600 frtnyi segélyét. Tagjai száma volt 152 (tehát a múlt évinél kevesebb 11-el). Pénzügyeire nézve: Vagyoni ingóságain kívül 650 frt kötvényeken, 520 frt készpénzben. Könyvtára mintegy 600 drb. (Folyóiratai száma 64?)

Az orvostanhallgatók segélyegylete.

A jogász segély-egylet alapító tagjai száma 21, rendes tag 91.

Törzsvagyon ez évre átjött	6060 frt 96 kr.
Ez évi bevétel	624 „ — „
Kiadás	358 „ — „
Az alaptökéhez csatoltatott	233 „ 94 „
Év végén törzsvagyon	6294 „ 90 „
Segélyezésre kiadatott	280 „ — „
Könyvtár gyarapítására	71 „ 31 „

A román ajkú ifjak Julia nevezetű irod. és segélyegyletének tagja volt ez évben 38. Vagyonkönyvtárán kívül 332 frt 13 krt tesz. Évi jövedelme 311 frt 88 kr. Kiadása 214 frt 70 kr. Tartott 14 ülést. A tagok tudományos dolgozatai száma 25. Köztük 5 pályanyertes mű. Szellemi előhaladás észlelhető.

III.

Következik már, hogy egyetemünk tudományos segédeszközeinek gyarapodásáról szóljak.

A hazai kedvezőtlen viszonyok okozzák, hogy az egyetem nem nyerheti meg mindazt, mire mulhatatlanul szüksége van a végre, hogy a tudomány terjesztése és tovább művelése érdekében tovább haladhasson.

Általán érezzük a különben nem csekély könyv mennyiséget befoglaló könyvtár hiányos voltát. Az évenkénti gyarapodás sem teljes mértékben halad elő; azonfelül a régibb, de ma is kutatások alapjául szolgáló könyvek nagy része hiányzik. Az e célra első években reményelt összeg meg nem adathatott.

Különösebben érzik e hiányokat az orvoskari sikeres és korszerűen tudományos működéshez azon intézetek, melyekről ismételve, lelkesen szoltak ily alkalommal t. elődeim, melyekre nézve kérő szót oly sokszor emeltek egyetemi tanácsaink.

Az évenként felterjesztendő költségvetésben befoglalta kívánatait e tekintetben az egyetemi tanács. Fájdalom, nem kellő sikerrel. Miként cselekedte ezt maga az egyetem összes tanártestülete az u. n. öt-éves jelentésben, húzamos szünet után, a közelebbi évben kinyomatott Miniszteri Jelentésben olvasható. Ebből ítélheti meg a t. közönség, megítélheti a törvényhozás, a jelen és jövő: mi gátolhatta itt egyben másban az előhaladást, — s mily segédeszközökkel s mily körülmények közt munkálkodott ez intézet első éveiben.

Legfontosabb, a mit haladásképen jegyezhetünk fel ez évről, hogy roskatag vegytani intézetünk he-

lyébe egy újnak és használhatónak szükséges voltát nmélt. Miniszter úr is belátván s belátván az országgyűlés, egy újnak építése munkába vétetett. E végre, mivel egy alapjában új épület költségesnek látszott, egy már meglevő szilárd épület megszerzését és átalakítását vette czélba a kormányzat. Ily czélból az egyetemi tanács tájékozódása után, miniszteri bizottság jelent meg egyetemünknel f. évi május hó első napjaiban, mely az együtt kiküldött miniszteri építészszel az ily célra felajánlott épületeket megtekintvén, a további intézkedést, hiszszük, sikeresen készítette elő.

E nagyérdemű miniszteri bizottság itt működése, reményljük és várjuk, jótékony hatású lesz egyetemünkre. Részletes gonddal, türelemmel nyomozták e t. küldöttek egyetemünk intézeteinek hiányait, értekezleteket tartottak az egyet. tanácscsal, egyes karokkal, intézetek főnökeivel, ígéretet tettek a könyvtár részére nyerendő nagyobb pénzösszeg, újabb tanzsékek s általában gyarapítások eszközlése felől, s legjobb reményt hagytak magok után arra nézve, hogy a mennyire a hazai segédforrások engedik, intézetünk gyarapíttatni és a kor szükségeihez képest fejlesztetni fognak.

Fontosabb építkezésünk ez évben egy volt, az élettani intézetben tett átalakítási munkálat, mely 1320 frtba került.

Ezenkívül több kisebb mértékű javítási munkálat létesült. Az élet- és kórvegytani intézet egy helyiségét új deszka padozattal láttuk el, a vegytani intézetnél hasonló munkát tétettünk, a leiró és táj-

boncztani intézet gázvezetését megbővítettük. Az egyetemi tanácssterem részére, egy díszes porcelán kemenczét állíttattunk be; egy csontszáritó és hullakamara építését a boncztani intézet mellett, a physikai intézet előadási termének bolt ive lebontását, stakaturral ellátását, megindítottuk, valamint az állattani intézet fedelének javítását és az állattani szolgáló lakásának kitataroztatását is.

Ezenkívül a nm. miniszterium:

1. Az élettani intézet felszerelésére taneszközök és buyárlati műszerek beszerzése végett 600 frtot engedélyezett.

2. A jogkari dékáni hivatal mult évben megjavított butorai költségében 265 frt 44 kr.

3. A bölcs. kar dékáni hivatalszobája butorzata igazítására 150 frt 40 krt.

4. A mechanikai műhely számára 1 körosztó stb. megszerzésére 1500 frtot.

5. Villanyos órára 503 frt 90 krt.

6. Nyári javításokra és tisztogatásokra 1081 frt 90 krt.

7. A vegytani intézetnek egy C a i l l e t e t - g é p költségéül 400 frtot.

8. Az élet- és kórvegytani intézetnek évi általanyúl 400 frtot.

Az egyetemi könyvtár állapotjára nézve kiemelem a következőket:

Az évi általany volt most is 4000 frt. A quaestori hivatal átszolgáltatót szokott módon es alapból 133 frt 35 krt. Ebből beszereztek 512 kötetet. Adományokból, a bel- és külföldi egyetemek, isko-

lák ajándékain kívül: dr. B é l t e k i Ferencztől 110 köt. többnyire orvosi és természettud. könyv. 2. A m. országgyűlési képviselő háztól az 187⁴/₅ és 187⁵/₆ országgyűlési nyomtatványai. 3. Az országos m. kir. statisztikai hivataltól ennek kiadványai 36 füzetben.

Nyitva állott a könyvtár naponként 5 órán. A látogatók száma folyton emelkedik. — Általában naponként 40—45 közt változott. Az egyetemi hallgatók közül indexeik letétele mellett házi használatra vittek ki könyveket 184-en. E tekintetben a forgalom a múlt évihez képest kétszeresre emelkedett, a hallgatóknak csaknem fele használta a könyveket. Az Erdélyi Múzeum könyvtára gyarapítására 2000 frtot, kötetésre 1000 forintot fordított.

Az egyet. könyvtár könyvei bekötésére 360 frt 10 krt fordítottak.

Az egyet. tanács működését következő adatokból láthatni.

Ő cs. és ap. királyi Felségök legmagasb ezüstmennyegzője alkalmával hódoló üdvözlését a trón előtt kifejezte, mit Ő Felségök legkegyelmesebben köszönettel venni méltóztatott.

T r e f o r t Ágoston miniszter ő nméltóságának egyetlenegy fia gyászos halála alkalmával részvétíratot küldött.

Néhai dr. M á c h i k Béla tanár özvegyéhez részvétíratot intézett.

A mozgósított hallgatók érdekében, s azok egyet. hallgatása s vizsgálata ügyében felírásban javaslatot tett. Kieszközölte, hogy az orvos- és gyógy-

szerész hallgatók önkéntesi egy éves szolgálata itt helyben teljesíttessék.

A pályakérdések s díjkiosztások ügyében változtatást eszközölt, mely legalább az első évben jó sikerűnek mutatkozott. Megkezdte tárgyalásait az előbbi évekről ki nem adott díjak felhasználására nézve is.

Általában teljes erővel azon volt, hogy az egyetem költségei a kormánynál tekintetbe vétessenek, taneszközök és felszerelés tekintetében az intézetek és az egész egyetem gyarapodjék, és ez által irányta a közbizodalom és az egyetem tekintélye s hatása nagyobbodjék, hogy hatását a haza minden osztályára s mind nagyobb mértékben megtehesse.

Mennyire megérdemlé e részben a közbizodalmat, tanúsítja nem csak az előbb említett adat, mely szerint a magyar haza másik s nagyobb részéből is von körébe hallgatókat, hanem kivált a tanárok tudományos munkássága által is. Miképen mutatkozott a tanárkarok egyes tagjai tudományos munkássága: ide vonatkozó hivatalos közleményekből fog részletesen kitűnni. Itt csak annyit kell és szabad önérzettel kifejezni, hogy tanártársaink hazai és külföldi irodalmi téren, a nemzeti és egyetemes tudományosság előbbvitelében kellő és tisztességes részt vettek.

Különös elismerés illeti a helybeli orvos- és természettudományi társulatban működő tanártársainkat, kik dolgozataik s tudom. felolvasásaik által, e nemes város és vidékei műveltebb közönségének nem kevés hasznos élvezetet szereztek s a tudomány erélyes terjesztésére nagy hatással munkálkodnak.

Ezzel beszámolásomnak végét értem. Tisztelt kartársaim, a tisztelt közönség meg fog bocsátani, ha röviden s talán nem kimerítőleg és nem összehasonlító részletességgel szóltam. A mit elfoglaltságomhoz s körülményeimhez képezt mellőznöm kellett, vagy mellőzni hajlandó voltam, feltalálható lesz az egyetem statisztikájában, mely e jelentésemhez csatolva fog közzététetni.

Most részemről nincs egyéb hátra, mint az, hogy az egyetem tekintetes tanácsának — mint volt kormányzó társamnak — s általában összes tanártársaimnak szivem mélyéből köszönetet mondjak. A minden módon elhárítani kívánt s kínos önmegtagadással vállalt, sok gonddal és nekem szokatlan ügyességgel járó nehéz hivatalt, nekem egy perczre sem tették keserűvé, sőt általában kiméletök által elég könnyűvé és elviselhetővé. Ennek köszönhetem, hogy ha nem önelégülten, de kevesebb vádlódással teszem le e hivatalt, mint a milyennel kezdtem.

Legyen itt ezért soha el nem enyésző hálám nyilvánosan kifejezve. Legyen kimondva, hogy az egyetemi tanács ily jóakarata, összes tanártársaim szívessege, siromig felejthetetlen és legfőbb dicsekvésem lesz.

De legyen a t. közönség előtt az is kimondva, hogy egy évi minden irányban volt érintkezéseim s tapasztalatom alapján nyíltan és önérzetesen mondhatom ki, hogy az egyetemnek, a kormányzó testületeiben uralkodó egyetértés, férfias kitartás és egyénies buzgósága, előretörekvése által, szilárd és biztos szellemi és erkölcsi alapja van, s tekintélye és hatása a jövőre biztosítva. És már is, annyival inkább, ha

hiányai pótoltni fognak, teljes hatással fog céljára munkálkodni és hazai s külföldi társaival versenyezni.

Most átengedem a szót, mélyen tisztelt utódomnak, az 1879/80-diki tanévre megválasztott ngos rector dr. Brassai Sámuel urnak.

Bizodalommal és kegyelettel adtuk Ön kezébe az egyetem jövő évi kormányzását. Bizodalommal, mert Ngod testi erőit, hajlott kora mellett is, legfőbb és legszebb áldásaként megtartotta a Gondviselés; lelki erejére nézve pedig bármely kartársától sem marad el. Kegyelettel, mert Önnek egy fél századnál több időre terjedt önzetlen, kifáradhatatlan munkássága, a haza minden jobb érzésű fiának tiszteletét, szeretetét biztosította.

Legyen Ngod életén s munkásságán az élet Urának áldása!

TOLDALÉK,

I.

Az egyetemi tanárok irodalmi munkássága az 187⁸/₉-ik

t a n é v b e n.

I. Jog- és államtudományi kar.

Dr. Haller Károly.

Gazdasági jogisme. Budapest, 1878. Franklin társulat (191 l.)

Iparunk föllendülésének tényezőiről és akadályairól. A kolozsvári iparos-egylet közgyűlésén tartott felolvasás. Megjelent: Kolozsvárt, 1878. az iparos-egylet kiadásában.

Dr. Farkas Lajos.

Irodalmi tevékenysége, előadásainak a haladó tudománynak megfelelő javítása mellett, egy nagyobb és önálló római jogi munkának folytatólagos-

és jogtörténeti értekezések kidolgozása körül összpontosult.

Dr. Plósz Sándor.

Adalékok a keresetjog elméletéhez. A Magyar Igazságügy XI. köt. IV. és VI. (1879 apr. és jun. füzetének 337—357 és 548—566 lapjain.

A váltó lejárata és a fűadós elmarasztaltatása után vállalt váltókezesesség. A kezes elleni váltó kereset elévülése. Döntvény bírálat a Magyar Igazságügy XI. k. V. 1879 máj. füzete 461—471 ll.

Még egyszer a lejárata után vállalt váltókezeségről. Magyar Igazságügy XII. köt. II. füzet (1879 aug.) 96—112 ll.

II. Orvosi kar.

Dr. Brandt József.

Petefészek kiirtás. Előadatott az 1879. február 21-én tartott orvosi szakülésen Kolozsvárt. Megjelent az „Orvos-term.-tudományi Értesítőben.” 1879.

Dr. Genersich Antal.

Kőrbonczani készítmény bemutatása egyes vesékre és veséknek vele született helyzetváltozására vonatkozólag. Kolozsvári orvos-természettudományi Társulat III. évf. 13 üléséről szóló Értesítője.

Fejcsonkos torz (Akephalus, parakephalus, perokephalus, aprosopus) részletes leírása. „Kolozsvári orvos-természettud. Értesítő“ IV. évfolyam I. 1. füzet.

Dr. Török Aurél.

Az életjelenségek búvárlásáról. „Havi Szemle“ 1878. évf. II-ik novemb. füzet.

Az emberi alakról anthropologiai szempontból. Külön lenyomat a „Kolozsvári orvos-term.-tudom. Értesítőből.“

Közlemények a kolozsvári bonczteni intézet kóponya gyűjteményéről. Külön lenyomat a „Kolozsv. orvos-term. Értesítőből.“

A kettős halántékvonalak különböző alakjairól. Külön lenyomat a „Kolozsvári orvos-term.-tudom. Értesítőből.“

A Természettudományi közlönyben, mint az anthropologiai rovat vezetőjétől több közlemény.

Dr. Hógyes Endre.

Közlemények a kolozsvári k. m. tud. egyetem általános kór- és gyógytani intézetéből: 1. Az arczideg kiirtás után keletkező szembeli változásokról. 2. Módszer a halló erőnek telephonnal való meghatározására. Megjelent az „Orvos-természettudományi Értesítő“ 1879. évi folyam Orvosi szak II. füz.

Mittheilungen aus dem Institute für allgemeine Pathologie und Pharmakologie an der Universität zu Klausenburg. Anmerkungen über die physiologische

Wirkung des Jodoform und über seine Umwandlung im Organismus. Megjelent az „Arch. für experimentelle Pathologie und Pharmakologie“ X. kötetében 1879.

Közlemények a kolozsvári egyetem általános kóris és gyógytani intézetéből. Észrevételek a jodoform élettani hatására és a szervezetbeli átváltozásaira vonatkozólag. „Orvosi Hetilap“ 1878. 43—51 sz.

Mittheilungen aus dem Institute für allgemeine Pathologie und Pharmakologie an der Universität zu Klausenburg. Über die Veränderungen des Auges nach Facialis extirpation. „Arch. für exp. Path. und Pharmakologie.“ XI. kötet 1879.

Előleges jelentés a szemtekerezgés (nystagmus)-ra vonatkozó vizsgálatokról. Előadatott a kolozsvári orvos-természettud. társulat 1879 májusi szakülésén.

Szerkesztette : az „Orvos-természettudományi Értesítő“ 1879 IV. évfolyamát.

Dr. Klug Nándor.

Adatok a békaszív beidegzésének elméletéhez. „Orvos-természettudományi Értesítő“ 1879. I. füz.

Tanulmányok különböző légnemű testek befolyásáról a békaszív működésére. „Orvosi Hetilap“ 1879 évfolyam.

Ugyan az: *Ueber den Einfluss gasartiger Körper auf die Function des Froschherzens.* Du Bois Reymond, „Archiv für Anatomie und Physiologie.“ 1879. 435 lap.

Ezeket kívül a Hofmann-Schwalbe-féle „Jahresberichte über die Fortschritte der Anatomie und

Physiologie“-nak a magyar nyelven megjelent boncz- és élettani munkálatok referense.

Dr. Géber Ede.

Kritik über Kaposis Lehrbuch der Hautkrankheiten. „Wiener Med. Presse.“ 1879. Nr. 12.

Előleges közlemény Mainner-féle tapintatos teszcek az emberi nyelven. „Orvosi Hetilap“ 1879. évfolyam 10. szám.

Ugyanaz németül: „Centralblatt für Mediz. Wissenschaften.“ 1879. Nr. 20.

Ainlum. „Real-Encyclopädie der Gesammten Heilkunde.“ Lieferung II.

Über die Wirkung der Tainya bei venerischen Geschwüren und den verschiedenen formen der Syphilis. „Vierteljahrsschrift für Dermatologie und Syphilis.“ 1879. p. 285—311.

Referadák a „Wiener Medizinisch-chirurgischen Rundschau“ számára.

Dr. Ossikovszky József.

Közlemények a kolozsvári egyetem élet- és kórvegytani intézetéből:

A fahéjaldehydről, mint a pankreas-fibrin emésztés egyik termékéről. Előadatott a kolozsvári orvos-természettudományi társulatnak 1879 május 9-én tartott orvosi szakülésén. Megjelent az „Orvos-természettudományi Értesítőben.“

Az Oxaluramidnak egy állítólagos synthesiséről.

A tellur-kéntrioxydról. Előadatott a kolozsvári

orvos-természettudományi társulat 1879 júniusi természettudományi szakülésén. Megjelent az „Orvos-természettudományi Értesítőben.”

Dr. Góth Manó.

Das habituelle Absterben des Foetus. „P. Medic. Chirurg. Presse.“ 1878. 10 – 11 szám.

A gyermekágyas nők sulyviszonyairól. (Előleges közlemény.) „Orvos-termt. Értesítő.”

Untersuchungen über die Menstruations-verhältnisse der in Siebenbürgen wohnenden Völkerstämme. Budapest 1879. Külön lenyomat.

III. Bölcsészet-, nyelv- és történelemtudományi kar.

Felméri Lajos.

Utilizmus a nevelésben. a „Havi Szemle“ 1879 aug. füzetében.

„*Ausztria*“ és „*Hungari*“ czim alatt közoktatásügyi szemlék a Kiddle és Scheme szerkesztette „*Yearbook of Education*“ 1879-ki kötetében.

Heredity and Education az „*Educat. News*“ 1879-ki folyamában.

Több közoktatási és közmívelődési cikk a „*Prot. Egyh. és Isk.*“ lapban, az „*Erd. Prot. Közlöny*“ -ben, az „*Erdélyi Muzeum*“ -ban, a „*Család és Iskolá*“ -ban.

Finály Henrik.

Szerkesztette az „Erdélyi Muzæum“ czimü folyóiratot és irt belé egynehány czikket.

Dr. Hómann Ottó.

A comicumról Plautus Pseudolusában. Acta R. S. Univ. Cl. 1878—9. II.

Imre Sándor.

A nyelvérzés élesztése stb. Olvast. a tiszántúli ref. tanáregylet gyűlésén 1879. júliusban.

Rectori megnyitó beszéd: *A felsőbb oktatás multjáról.* „Acta Univers. Sc. R.“ Claudiop. 1878—1879. I.

Nyelv- és oktatásügyi czikkek folyóiratokban.

Ladányi Gedeon.

Az ó-kor történelme. 4-ik kiadás. Debreczen 1879.

Dr. Meltzl Hugó.

Nathaniana. Zur 100 jähr. feier des Lessing'schen drama's im Mai 1879. Kolozsvár, 1879.

Der Wahnsinnige Petöfis. (Az örült.) Origineltex-
t der ersten ausg. lesarten verdeutschung, com-
mentar etc. Leipzig, Friedrich, 1879. (Különleny.
a „Magazin f. d. l. d. Ausl.“-ból.

A siciliai Petöfi iskola. Kolozsvár, 1879. (Leg-

nagyobb részt különleny. a „Kelet“-ből. Olasz fordítása, kivonatban megjelent a Palermói k. Tud.-Akademia Értesítőjében: Atti vol. VII. 1880.)

Magyar nyomok az ógermán és középfelnémet irodalmakban I. (Acta Comp. Litt. Univers. NS. I.)

Das phonogramm in seiner bedeutung für die vergl. litteraturkunde u. sprachforschung. (Ugyanott.)

Petőfi, Karl Beck u. Hermann Rollett. (U. o.)

Magyarische volkslieder, verdeutscht NF. 1—8. (Ugyanott.)

Ode Chinoise inédite. Par Tchou-Ouang. (Megjelent utánnymatban és fordításban különféle francia és olasz folyóiratokban.)

The Black Wodas. Originaltext with translation. Kolozsvár 1879.

„Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok.“ A. C. L. V. Nova Series Vol. I—II. 1879. Szerk. és kiadta Brassával együtt.

Fontes Compar. Litt. Universarum. Vol. II. Kolozsvár 1879. Brassával együtt.

Szabó Károly.

Régi magyar könyvtár. Az 1531—1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Kiadja m. t. Akadémia. Budapest 1879.

XVII és XVIII. századbeli magyar nyomtatványok (1601—1709). melyeknek jelenleg egy példánya sem ismeretes. „Magyar Könyvszemle“ 1879.

Régi magyar könyvészeti adalékok. I. közlemény. „Magyar könyvszemle“ 1878. II. közlemény. Ugyanott. 1879.

Észrevételek a „Régi magyar könyvtár“-amhoz közlött adatokra. „Magyar könyvszemle“ 1879.

Bethlen Gábor levele a gy.-fehérvári tanoda ügyében 1628. „Erd. Prot. Közlöny“ 1878.

Bethlen Gábor és neje Károlyi Zsuzsánna levelezése. „Történelmi tár“ 1879.

Egyháztörténelmi levéltárcza I--VI. szám. „Erd. Prot. Közlöny“ 1879,

Szamosi János.

Tirocinium poeticum. Harmadik kiadás. Budapest 1879.

Az ausztriai egyetemek haladása tiz év alatt (1868—1877) és egy pillantás a magyar egyetemekre. „Erdélyi Múzeum“ VI. évf. 6. számában és külön lenyomatban.

Dolgozott görög nyelvtanának második részén, a mondattanon és Plato Apológiájának jegyzetes kiadásán. Mindkettő 1880 első felében jelenik meg.

Dr. Szilasi Gergely.

A román mü-meseköltészet kezdetei. Acta Univ. Scient. R. Claud. 1878/9.

Renascerea limbei romanesci in vorbire si scriere (A román nyelv ujjászületése beszédben és írásban.) Kolozsvárt 1879. I. füz. 82 l.

Unu diamantu in nesipu (Egy gyémánt a porban), aesth.-kritikai tanulmány Dulfu P. költeményei fölött; a „Gazeta Trans.“ 1879 aug. számaiban; s több más egyházi s nevelésügyi czikk a román lapokban.

Szász Béla.

„*Én*“, előadás a kolozsmegyei tanító-egylet közgyűlésén; megjelent a „Család és Iskolá“-ban.

Politikai és egyház-politikai cikkek a „Kelet“-ben, „Erd. Prot. Közlöny“-ben.

IV. Menynység-tan-természettudományi kar.

Dr. Abt Antal.

Két előadás a mesterséges fényforrásokról. Kolozsv. orvos-term.-tud. társulat „Értesítőjé“-ben 1878 okt. 5. és 12.

Néhány új észlelet a villamos szikráról. Magyar tud. akad. és kolozsv. orv. term. társ. 1878.

Continuirliches Spectrum des electrischen Funkens. Ann. d. Physik u. Chemie 1879. Neue Folge Bd. VII.

Közép hőmérséklet és légnyomás Kolozsvárt. Kolozsv. orv. term. társ. 1879. II. szakoszt. 1. füz.

Dr. Brassai Sámuel.

A tudományos műszókról a magyarban. Köz. „T. E. Közlöny.“

Horatius kiadói feletti critica, aetheticai szempontból. Németül. „Acta Litter.“

„*Magyar helyesírás és szóragasztás*“ bírálata. „Havi Szemle.“

Dr. Entz Géza.

A bivaly garat- és bárzsing izomzatában előforduló óriási orsóalaku psorospermia-tokokról. „Kolozsvári Orvos-Term.-tud. Értesítő“ III. évf.

A szamosfalvi sóstó néhány ázalagjáról. III. könyomatu rajzlappal. „Term.-rajzi Füzetek. II. köt. IV. füz. Budapest 1878.

Ugyanennek német szövege u. o. III. köt. I. füz.

Zur Gasentwicklung im Protoplasma lebenden Protozoen. „Zoologischer Anzeiger“ I. Jahrg. Nr. 11. Leipzig 1878.

Stein legújabb ázalagtani munkája. „Kolozsvári Orvos-Term.-tud. Értesítő“ IV. évf. II. I. füz.

Az ember megjelenése óta kihalt s a napjainkban kihalásnak indult emlősökről. Két előadás. „Kolozsvári Orvos-Term.-Tud. Értesítő“ IV. évf. III. I. f.

Szerkesztette a „Kolozsvári Orvos-Természet-tudományi Értesítő“ népszerű szakát.

Dr. Koch Antal.

A ditrói syenittömzs közettani és hegyszerkezeti viszonyairól. 1 táblával. Akadem. értekezés a term.-tud. köréből. IX. köt. II. sz. 1879.

Neue Mineralien aus dem Andesit des Aranyer Berges in Siebenbürgen. Mit 4 Holzschnitten. Tschermak: Min. u. petrogr. Mittheilungen. I. 1878. 4 H. p. 311 – 361.

A zápszoni hegy (Bereg megye) közetének petrographiai vizsgálata. „Földtani Közlöny“ 1878. VIII. évf. 9—10 sz.

Ásványtani közlemények. I. A Rutilnak egy magyarhoni új lelhelye. II. A korondi fürdő sóforrásainak üledéke. III. A dévai trachytban előforduló érczesek kitöltése. „Értesítő“ a kolozsvári orv.-term.-tud. szaküléseiről. III. évf. 1878. oct. 25. sz.

Kolozsvár vidéke forrásviszonyainak egy érdekes példája. „Kolozsvári Orvos-Term.-tud Értesítő“ 1879 IV. évf. II. Term.-tud. szak. I. füz. 1—3 l.

A szabóitnak két új lelhelye. „Kolozsvári Orv.-Term.-tud. Értesítő“ II. füz. 115—118 l.

A f. év május hóban Csucsá vidékére tett földtani kirándulás eredményei. „Kolozsvári Orvos-Term.-tud. Értesítő“ II. füzet.

Ásvány- és földtani közlemények Erdélyből (folytatás.) XIX. Második pótlék: Erdély ősemelősei és az ősemberre vonatkozó leleteinek kimutatásához. XX. Újabb gyűjtés az aranyi hegyen s új adatok a Szabóit és Pseudobroskit egyéb előfordulását illetőleg. XXI. Erdély palás amphibolközeteinek göröcsői vizsgálata. „Kolozsvári Orvos-Term.-tud Értesítő“ III. füzet. 149—164 l.

Erdély földátalakulási történetének vázlata. „Kolozsvári Orvos-Term.-tud. Értesítő“ III. Népszerű előadások. I. füz. 39—60 l.

Dr. Kanitz Ágost.

Lobeliaceae. Flora brasiliensis Fasc. LXXX. p. 129—158. 7 táblával Folioban. Lipcse 1878. és ebből külön Haynaldia 1 táblával Folioban. München 1879.

Brassai és Brassiaia ünnepély Kolozsvárt. „Ma-

gyar Növénytani Lapok“ III. évfolyam 115—120 l.
(Németül.)

Szerkesztette és kiadta a „Magyar Növénytani
Lapok“ III. évfolyamát.

Dr. Martin Lajos.

Variatio számítás. Szerző saját kiadása. Nyom.
Kolozsv. Stein J. egyet. nyomdásznál.

Dr. Réthy Mór.

*A hydrodynamikai nyomás lapra és ékre, leve-
zetre Kirchhoff módszere szerint.* „Orvos Term.-tud.
Értesítő.“

Doppler elvéről. Ugyanott.

*A fényrezgések benne történnek-e a polarisatio
síkjában vagy rá függélyesen?* Ugyanott.

Dr. Dadai Jenő, tanársegéd.

A lótetű (Gryllotalpa vulgaris) táplálkozásáról.
„Kolozsvári Orvos-Term.-tud. Értesítő“ 1878. de-
cember 20.

A Gryllotalpa vulgaris L. élődi fonálférgei
(Oxyuris Grillotalpae és Oxyuris megastoma.) I kö-
nyomatu táblával. „Orvos-Term.-tud. Értesítő“ I.
kötet. II. füzet.

II.

Statistikai adatok az egyetem 187⁸/₉-ki történetéhez.

I. A tanítói személyzet létszáma.

A jog- és államtud. karnál ny. r. tanár	12.
„ „ „ „ „ előadó	1.
Az orvosi karnál ny. r. tanár	9.
„ „ ny. rendkívüli tanár	1.
„ „ helyettes	1.
„ „ magántanár (távollevő)	2.
„ „ tanársegéd	11.
A bölcs. nyelv és tört. tud. karnál ny. r. tanár	11.
„ „ „ „ „ jogositott tanár	1.
„ „ „ „ „ magán tanító	3.
A math.-term.-tud. karnál ny. r. tanár	8.
„ „ magán tanár	1.
„ „ tanársegéd	5.
Összesen	68.

II. A tanulók létszáma.

Az I. félévben.	ren- des	ren- kívüli	össze- sen
A jog- és államtudományi karban	185	23	208
Az orvosi karban	65	6	72
A bölcsészeti karban	62	4	66
A természettudományi karban	55	5	60
Ezeken kívül:			
Gyógyszerészet hallgató volt	—	—	16
Összesen	368	38	422

A II. félévben.

	rendes	rendkívüli	összesen
A jog- és államtudományi karban	173	20	193
Az orvosi karban	65	3	68
A bölcsészeti karban	63	5	68
A math.-term.-tud. karban	50	2	52
Ezekon kívül:			
Gyógyszerészet hallgató	—	—	19
Szülészet tanulónő	—	—	41
Együtt	351	30	441

III. Alap- és államvizsgálatok.

	Vizsgát tettek száma	Külföldi- képesít- tetett		Egyszerűen képesít- tetett	Nem képesít- tetett	Felfüggesz- tetett
		Képesít- tetett	Nem képesít- tetett			
Első alapvizsgálat volt	58	6	38	7	7	
Második alapvizsgálat volt	38	4	27	1	6	
Államtud. államvizsgálat	18	4	12	—	2	
Jogtudományi államvizsgálat	19	6	9	2	2	

IV. Tudori szigorlatok.

Jog- és államt. tudori szigorlat régi rendsz. szer.	2.
Jogtudori szigorlat új rendszer szerint	17.
Államtudományi szigorlat új rendszer szerint	5.
Pótszigorlat a jog- és államtud. karban	5.
Első orvostudori szigorlat régi rendsz. szer. volt	3.

Második orvost. szigorl. régi rendsz. szer. volt	3.
Első sebésztdori " " " " "	11.
Második " " " " "	10.
Szülésmesteri szigorlat	1.
Gyógyszerészeti II-ik vizsgálat	8.
" " III-ik vizsgálat	8.
Természetrajzi elővizsgálat új rendszer szerint	44.
Orvostudori elővizsgálat új rendszer szerint .	10.
Orvos gyakorlati I. " " " " .	2.
Orvos gyakorlati II. szigorlat új rendszer szer.	8.
" " . III. "	8.
Bölcsészettudori szigorlat volt a böls. karban	5.
" " volt a math. karban	2.

Felavattatott:

Jog. és államtudorrá	1.
Jogtudorrá	5.
Államtudományi tudorrá	2.
Orvostudorrá régi rendszer szerint	3.
Egyetemes orvostudorrá	8.
Bölcsészettudorrá (a böls. karból)	5.
" (a math.-term.-tud. karból)	2.
Összesen	<u>26.</u>

Ezeken kívül:

Sebésztdudori oklevelet nyert	10.
Szülésmesteri " "	1.
Gyógyszerész mesteri oklevelet nyert .	8.
Bába oklevelet nyert	41.
Összesen	<u>60.</u>

V. A tandij alól egészen s félig felmentettek kimutatása.

1878/9-ik tanév első felében.

Kar	egészen	félig	ftt	kr.
Jogi kartól	15	—	319	20
" "		20	219	35
Orvosi kartól	14	—	344	45
" "		11	188	73
Bölcsészeti kartól	20	—	219	35
" "		7	45	42
Természett. kartól	8	—	100	80
" "		17	188	68
Összeg	57	55	1555	98

1878/9-ik tanév második felében.

Kar	egészen	félig	forint	kr.
Jogi kartól	16	—	338	10
" "		25	252	32
Orvosi kartól	16	—	416	95
" "		10	176	44
Bölcsészeti kartól	7	—	97	65
" "		18	84	23
Természett. kartól	5	—	105	76
" "		17	155	25
Összeg	44	70	1626	70

II.

PROGRAMM-BESZÉD,

MELYLYEL

DR. BRASSAI SÁMUEL,

bölcsészettudor, az elemi menynységtan ny. r. tandra, a középlanodai tanárvizsgáló bizottság tagja, a magyar tud. akadémia, a regensburgi k. növénytani társaság tagja, a szabad német intézet mestere, a m. kir. természettudományi, a bécsi cs. kir. állat- és növénytani, a n.-szébeni természettudományi társulatok rendes, a bécsi cs. kir. birodalmi földtani intézet levelező tagja, az egyetemnek 1872¹/₃-ban prorectora és a menynységtan-termesztudományi karnak 1875—6 tanévben volt dékánja, az egyetem e. i. rectora

AZ 18¹⁹/₈₀ TANÉVET MEGNYITOTTA.

PROGRAMM-BESSER

Dr. Hermann Sander

Tisztelt gyűlés!

Kolozsmegyének egykori főispáni adminisztrátora, a ki — jegyezzük meg — a hivatalt azon válságos időszakban vállalta el, midőn Erdélynek hazafi érzelmű főispányai, nem lévén más módjok a bécsi kormány törvénytelen rendeleteinek ellenszegülni, tömegesen lemondottak, a következő szavakkal kezdé meg békőszöntő dictionját: „T. n. vármegye! Én ebbe az izébe béizéltem“ (azaz: ebbe a székbe béültem); „de engemet a t. n. izé, azért meg ne ítéljen“ (el ne ítéljen) stb. Én is hát kérem a tisztelt tanári testületet, ne ítéljen el engemet, hogy aggott koromat nem tekintve, elfoglaltam ezt az igen tisztelt helyet, mely nem „Otium cum dignitate“-val, hanem „dignitas sine otio et emolumento“-val kínálkozik.

„Homo sum, humani nil a me alienum puto“: e vala néhai édes apám választott mondása. Én is azt vallom, bárha kiszélesített értelemben. Az ember t. i. gyarló s én is az emberiség minden gyarlóságaiban osztoztam és osztozom. „Optimus ille est qui minimis urgetur“, Horatiusként. Nincs itt és most helye se vallomásoknak, se mentegetéseknek; anynyit azonban lelkiismeretesen elmondhatok, hogy tréfálni tréfáltam olykor, — történt hogy nem ér-

tették meg s aztán torkomra forrott, — de hazudni soha se hazudtam. Kérem hát higgyék el, hogy mi-
kor a választásomra irányzott mozgalmak fülembe
értek, a hír meglepett. Kellemesen ugyan, de még
is csak meglepett és anynyival őszintébben és me-
legebben nyilváníthatom és mondom ki ezennel kö-
szönetemet a t. t. testületnek az irántam tanúsított
bizodalomért.

Ímígy teljesítvén első és kedves kötelessége-
met, még csak egy kis egotizmusra kérek engedel-
met s ezt felhasználva legott a tárgyiasság terére
lépek. Én t. t. t. a hét halálos bűn legfőbbjének a
kevélységet tartom. Ez is ugyan a „humanum“-ok
közé tartozik, minélfogva nem állíthatom, hogy oly-
kor magam is némi sugallatát ne tapasztaltam vol-
na. De bizonyosokká tehetem nagyságtokat a felől,
hogy minden ilyes — egyébaránt ritkán sejtett — su-
gallatra legott „Vade retro Satanas“-t kiáltottam
gondolatban s azzal nem csak megelőztem néálán
tettes fogamatát, hanem merőben el is fojtottam csi-
rájában a kevélység önkéntelen keletkező érzületét.
Ezt tudva és állítva bizton reménylem, hogy nem
magyarázza roszt a t. t. t. és nem tulajdonítja
hiuság, nagyralátás vagy önhittség indulatainak,
midőn kijelentem, hogy én az egyetemi tanár teen-
dőről szándéksom néhány szót szólni. Anynyival
kevésbé vehetik pedig rossz neven, minthogy nem
arról akarok beszélni, mi a kötelessége egy egye-
temi tanárnak; mert hiszem azt a t. t. testületnek
minden tagja fejenkint szintoly jól tudja, sőt job-
ban is tudhatja mint magam. Tehát ismétlem, nem
arról fogok értekezni, hogy mi? hanem hogy mi

nem teendője az egyetemi tanárnak és mit nem lehet jogosan követelni avagy csak méltányosan várni is tőle?

Ilyes követelések léte, nyilvánulása, sőt sürgetése nem pusztá feltevés, nem pessimistai gyanítás t. gy.! Forgalomba indított eszmék azok a mivelt világban: nem csak rebesgetik, hanem kiabálják is őket úton útfélen: úgy hogy hallatlanná már nem tehetjük; főképp mi, a kiknek bőre körül jár a dolog.

Még pedig kétképp: előnyösen és hátrányosan.

Lehetnek ugyanis — nem mondom hogy vannak — oly követelmények, melyeknek számbavétele a tanárnak, mint ilyennek néatalán hasznos volna, tekintélyét, befolyását öregbithetné. Ezekkel értekezésem nemleges természeténél fogva, semmi közöm.

De vannak mások, melyeket véleményem szerint nem csak nem kell számbavennünk, de szükséges tiltakoznunk erélyesen ellenök. Ilyen jelesen a mi mai főtárgyam és a melyet annak bizonyságául, hogy valóban létez és egyszersmind hű ismertetése végett, idézetekben állítok elé.

A m. t. akadémiában 1870-ben olvasott értekezésében a székfoglaló szerző alapul veszi egy angol tudósnak következő állítmányait: „A felsőbb értelmü fejlődésnek főfeltételei: először, hogy a szellemben sokkal inkább fejlesztessék a hajlam újnak teremtésére, mint a meglevőnek elsajátítására: másodszor, hogy az oly szellemnek, mely fejlődni akar, nem szabad más eszmékben megállapodni, mint csupán olyanokban, melyek folytonos új cselekvésre vezetik.“

Nem elegendem az állitmányok kritikájába. ké-
sőbb úgy is visszatérek némely pontjai elemzésére.
Csak három megjegyzésem van ezúttal hozzá: Elő-
ször: hogy az „értelem felsőbb fejlődésének csak
egy criteriuma van bennök kirekesztőleg felállítva,
u. m. az ujdonság! Minélfogva az idézett elvek
inkább illenek egy divatlap reklamjába, sem mint
egy „az értelmi fejlődés feltételei“ czimű értekezés-
be. Másodsor, hogy az első állitmány különösen
csak azt a régi igazságot tartja, hogy a tanításban
nem tömni és magoltatni, hanem a heuristicai mód-
szert követni tanácsos. Harmadsor, hogy ama má-
sodik állitmányt sokkal határozottabban, értelme-
sebben és nyomósabban fejezte ki Lessing eme sza-
vaiban: „Nem az az igazság, melynek birtokában
van vagy véli lenni magát az ember; hanem az
őszinte törekvés, melylyel azt kipuhatolni iparkodott,
teszi az ember értékét.“*)

Akárhogy legyen, az akadémiai székfoglaló tu-
dós a közölt előzményekre a következő követelményt
alapítja és építi: „Ha az itt mondottak helyességét
belátjuk, igen könnyű lesz azon cél, melyre az
egyetemi tanításnak irányozva kell lenni, hogy kul-
tur hivatásának a szó mai értelmében megfeleljen.
E cél nem egyéb, mint a fentebbi ér-
telemben vett tudás terjesztése.“

Nos, ha visszatekintünk a „mondottakra“, mi
az az egyetlen egy eszme, mely eléáll biztosítani a
cultura jövődjét, a mi célul és eszközül egy-
szersmind szolgáljon? Semmi egyéb, mint az uj-

*) Eine Duplik 1778.

donság! E szerint az egyetlen követelmény az egyetemi tanár irányában az, hogy újat tanítson és hogy tehesse, újat nyomozzon. Ez az értelmi világot megváltó nagy eszme, melyet Angliában saját műszóval: Research jelölnek, s a mely ma-holnap, éppen mint a Strike, európai szóvá fog válni. Anynyival inkább, mert egész pontossággal megfelelő szó más nyelven aligha van. Mindjárt fel is használok a második idézet fordítmányában.

A „Tudomány havi Naplója“*) egyik újabb füzetében t. i. a Melbourne-i egyetem programja ilyen megjegyzéssel van megemlítve: „A Melbourne-i egyetemről szóló tudósítás nem vet világot arra a mindennekefeletti fontosságú kérdésre, hogy tettes (actualis) research-ra készít-é tanulókat, vagy csak megvizsgált egyéneket bocsát ki kebléből.“**)

Ez a megjegyzés kiegészíti a szóban forgó követelmény fogalomkörét, mely szerint az egyetemi tanár ne csak maga legyen a „research“ embere, hanem tanítványait is „dressirozza“, (akár „trainirozza“) olyakká.

Idegen eszméknek kéntelen valék idegen neveket adni. Hogy azonban az ezutániakban a macaronismust lehetőleg kikerüljem, egy magyar kifejezéssel élek, mely jókorán megközelíti ama fogalomkört, t. i. ezzel: a tudomány fejlődése és fejlesztése vagy is tovább vitele.

A kérdés hát az: reáparancsolhatja-é a közvé-

*) The monthly journal of science: edited by Crookes.

***) The account of Melbourne University throws no light on the all-important question whether it is preparing students for actual research or merely turning out examinees.

lemény vagy magukat feltölt képviselői az egyetemi tanárra azt, hogy a tudomány odébb vitelét tartsa legfőbb, sőt egyedüli kötelességének?

A kérdésre igenlő feleletet ad az idézett székfoglaló, melynek felolvasásán magam is jelen voltam s tartalmán egészben és némely részleteiben megbotráncozva már akkor feltettem magamban, hogy adandó alkalommal ellenvéleményemet fogom nyilvánítani. Az alkalom mind e mai napig nem mutatkozott, s őszintén megvallom, hogy választásom nem sikerülése nem azért bántott — ha bántott — volna, mintha az irántam való bizodalom hiányát következtetem vala belőle, hisz az egykori spártai polgárt is megnyugtatta az a gondolat, hogy 40, nálánál érdemesebb tagja van a gerusiának, hanem csak azért, hogy szándékom végrehajtására nem egyhamar nyílik oly kedvező alkalom mint a mostani.

Állítása fő érvét egy „nagy nevű német tudós“-tól kölcsönözi értekező, „ki egy tudós akadémiának elnöke s egyszersmind egyetemi tanár“, ki szerint „az akadémiák magukat túlélt intézetek, mert mai nap a tudomány fejlesztése nem testületi, hanem lényegileg egyéni működés eredménye és a mi hasznost és életre valót még létre hoztak, azt leginkább azon tagjaiknak köszönhetni, kik egyszersmind tanárok.“ És tovább: „A hirneves német tudós az akadémiák abbeli jelentőségére is keveset tart, hogy egyes tudósok dolgozatait közzé teszik. A sok specialis folyóirat ugyanis gyorsabban közölheti az értekezéseket s olvasó közönsége nagyobb, mint az akadémiák irataié.“

Ezekre el lehet a német néppel mondani, hogy

„türelmes a papir“ s csak azt nem tudni, mit tűr bajosabban : az érvelésnek állítmányát-é vagy bizonyítékait. Hogy az akadémiák decrepitus intézetek volnának, tényileg, általában szólva valótlan s elméleti következtetésnek is csak úgy állhatna, ha helyesen jellemezte volna őket a hirneves tudós, mit nem tett. Mert az akadémia se nem kalákában dolgozó tudós-csoport, sem a tudomány haladása felet^t deliberáló testület és mind a „hirneves tudós“ mind pedig a székfoglaló akadémita nagyon elakadnának, ha felszólítnák, hogy nevezzenek meg csakis egy természeti törvényt, melyet bármely tudományos egylet közös munkával szerkesztett, vagy a mely parlamentaris úton keletkezett volna! Az akadémia tagja éppen úgy, külön és a maga kezére dolgozik, mint a nem akadémita, és ha az akadémiák évkönyveiben olvasható értekezések között több volna is tanártól, mint más foglalkozásu tudóstól, az igen természetes következése annak, hogy a tanárnak inkább keze ügyében van a tudomány, mint másnak és én versenyzek a bölcseségben a h. német tudóssal, midőn azt mondom, hogy a pipások közt legtöbb van kovács, a ki szemet tesz a pipájára. Azt az injuriosus megkülönböztetést pedig, mintha a tanárok akadémiai dolgozatai ritka kivétellel hasznosabbak és életrevalóbbak volnának, mint a nem tanárokéi, elég lesz egyszerűen rágalomnak nyilvánítani.

De nem is értekezéseket publicáló intézetek az akadémiák és a menyinyiben ezt is teszik, az actáikban kiadott értekezéseknek az a nagy előnyök van, hogy tárgyaik fontosságához és kidolgozásuk érde-

méhez mért vitatásokon szűrődnek keresztül és így több figyelmet igényelnek, sőt nagyobb tekintélynek is örvendenek, mint a szaklapokba kritika nélkül bégyurt dolgozatok, melyek hát amazokat se elavultakká, sem jelentéktelenné nem teszik. Ebben a tekintetben egyébaránt az akadémiákon kívül álló szaktudományos társulatok, milyenek a Linnéan Society, Zoological Society és számos mások Európában, Ázsiában, Amerikában versenyeznek az úgyszólván állami tudós testületekkel.

De ezekről bölesen hallgat a „hirneves német tudós.“

Nincs hát az egész érvelésben elégséges ok, avagy csak plausibilis ürügy is felhozva arra, hogy a tudomány fejlesztése kötelessége alól az akadémiákat felmentsék és teljesítését az egyetemi tanárra róják. És én nem tudom mi igéző lehetett benne, hogy akadémiánk akkor jelenlevő tagjai az intézeteket kisebbitő előadást nem csak megindulás nélkül hallgatták, hanem tetszésök nyilvánításával is fogadták! Mindamellett még döntetlen hát az a kérdés, hogy kötelessége-é a nevezett felek akármelyikének a „research“ vagyis a tudomány fejlesztése?

Hogy bármely kérdésre helyesen, talán döntőleg is felelhessünk, mindenekelőtt tisztába kell jönnünk a kérdés tárgyával, tehát itt azzal, hogy mi az a tudomány fejlesztése, elébb vitele, szóval a research?

„Hisz azt minden ember tudja,“ gondolják nságtok; „mire nagy feneket keríteni a dolognak?“

Engedjék, hogy mondjak el egy eseményt, melyből sejthetjük, hogy azt bizony nem éppen minden

ember tudja s olykor éppen az nem, a kinek tudnia kellene. Nem is csodálkozhatni rajta t. t. t., mert azok a közkézen forgó s annálfogva ismereteseeknek vélt fogalmak a legdúsabb, csaknem kifogyhatatlan tartalmuak. Minden alkalmazás, más-más eszmékkal való kapcsolat, más-más, gyakran új, azaz addig észre nem vett jegyeket, jellemvonásokat tüntet fel bennök és rajtok. És minthogy a gondolkozó emberek körülményei és viszonyai sokfélék, szintugy különböznek ők a fogalmak combinatióiban, tehát a kitüntetett jellemvonások csoportjai is különbözőök lesznek. De éppen az ily csoportok valamelyike teszi Pálnál vagy Péternél az illető fogalom tartalmát, úgyhogy alig van két — kivált gondolkodó—ember, a kinek azon nevü fogalmai teljesen öszszevágának. De la Mothe le Vayer azt mondja, hogy jó is így, mert különben kiállhatatlanul unalmas lenne az élet. „Ez a küzdelem; tehát ez az élet“^{*)} azt állítja egy más író is.

A következtetéseket könnyü kivonni és már most lássuk az eseményt, melyet a Kolozsvárt ez idén nyomatott „Calendarium diplomaticum“ előszavában olvasunk: „Felajánlottam a művet a magyar történelmi társulatnak 1868-ban oly feltétellel, hogy nyomassa ki stb. Ajánlatom szives fogadásban részesült s a költség előteremtésére aláírást nyitott a társulat, a mely helyt Kolozsvárt rögtön oly szép eredményt mutatott, hogy . . . határozatba ment, hogy a mű . . . jelenjen meg. A társulat . . . pesti ülése nem nyugodott meg a kolozsvári gyűlés ha-

Torma

*) C'est la lutte, donc c'est la vie.

tározatában. A kéziratot felkérte . . . kiadta bírálatra és a bírálat oda nyilatkozván, hogy a mű elavult s ennél fogva a tudomány mai színvonalától elmaradt, abban állapodott meg, hogy nem adja ki; és hogy a m. t. akadémia 1870-re egy kortani mű megírására jutalmat tűzött ki.“

Igy a tudósítás, melyből kiviláglik, hogy az a bizonyos bíráló nem tudta, mi a tudomány fejlődése, mert különben nem állította volna, hogy egy „calendarium diplomaticum“, t. i. az oklevelek saját nyelvü keltjeit a szokottakra átszámítani tanító utasítás és az ezeknek alapjául szolgáló chronologiai bévezetés „elavultak!“ Bíráló nem tudta, hogy az akadémiától díjazandó új munka teljességére, szabatosságára, érthetőségére nézve lehetend ugyan jobb vagy rosszabb az *I d e l e r* Chronolgiájánál (18—31.), de a tudomány benne se újabb se fejlettebb nem lesz — mert nem lehet, — mint az *I d e l e r* könyvében, és másfelől, emezzel tökélyesen egy színvonalon áll, mert a tudomány egy hajszállal sincs azolta javulva, a *Petavius Doctrina temporumja*. És nem csak maga nem tudta, hanem a történelmi társulatot is belé birta hálózni tudatlanságába.

Ez az esemény, azon kívül, hogy kitűzött állítasomat megbizonyítja, még arra is tanított engemet, hogy vegyem figyelembe az idevágó tekintettel is a tudományok különböző ágait s az oktatásnak hasznát véve arra a meggyőződésre jutottam hogy valamint a természet művei részint megállapodottak, részint fejlődők: a tudományokat is két osztályba sorozhatni, u. m. a jegeczesedettekébe és az élőkébe. Mindenesetre az átmenetek — még

soha ki nem magyarázott — nagy törvénye engedelmével.

Ez a tanulmány, — csak részemről az, mert hiszem, hogy nságtoknak nem mondtam újságot vele, megkönnyebbíti, bárha szaporítja is, teendőmet és rövidebbre hagyja vonnom a „tudomány fejlődése,“ illetőleg „fejlesztése“ értelmezését.

Fejlődik, véleményem szerint, a tudomány, midőn benne új tények — vagy merőben újak vagy eddigelé számba nem vettek — jelentkeznek s a belőlök vont következmények azon tudomány már nyert igazságait vagy megerősítik, vagy módosítják, vagy fel is forgatják: szóval, midőn új igazságok keletkeznek s ezek a meglevőkkel rendszeres kapcsolatban sorakoznak. És az, a ki e jelenségek akár melyikét eléállítja avagy csak segíti, az elébb viszi a tudományt.

Nem gondolom, hogy lényeges vonást kihagytam volna a fogalom jegyeiből; minden esetre eleget vettem fel, a mi ingatlan támaszul szolgáljon a következőknek. Most tehát egyenkint veszem a tudományágakat, még pedig, hogy kar-rangi susceptilitást ne sértsek, oly sorban, a mint „tanrendünkben“ vannak nyomtatva.

I.

Nálunk theologiai kar nincsen. Azonban szabadjon egy megjegyzést tenni arról a mi a főtudomány lenne abban, u. m. a dogmatica theologiáról . . . „Ugyde hát tudomány-é a Dogma?“ kérdik némelyek. A hogy veszi az ember; felelem. Ha csak azt tartjuk tudománynak a mi vagy deductiv, vagy

inductiv tan, úgy persze a Dogmától, mely sem egyik, sem másik, meg kell vonnunk azt a czímet; lám, t. t. t. ilyen captiosus feltételekkel aztán nem egy elismert „tudománynak“ lehetne a nyakára hágni. Azért függőben hagyván a kérdést, csak annyit mondok, hogy ha tudomány, a legmerőbben krystállizáltak egyike, melynek a keresztyénség két legnépesebb egyházában a traditio, a többiekben a confessio vagy katechismus a menstruuma, melyből jegecedett. Protestans egyetemeken megkisértették a merő testet egy vagy más eljárással életre galvanizálni s haladó vagy fejlődő tudománynyá — a szó helyes értelmében — képezni, de abból bizony nem plánta, hanem csak dendrita lett, vagy pedig oly állapot, mint egy volt quarczjegeczé, miután bizonyos savanyok béhatása alatt kocsonyává vált. Igen is, az a liberalis vagy rationalis dogmatica theologia a valódi s az úgynevezett naturalis theologia közt lebeg talaj és függő láncz nélkül szabadon az űrben.

A mi a jogi kartudományokat illeti, itt legelsősorban is a Római jog vonja magára figyelmünket. Azt hiszem nem fognak szakértő tanártársaim kinevetni, ha kimondom, hogy a Római jog maga az Institutiokban, Pandectában és Digestában megjegecedett és így kétségtelenül megállapodott tudomány, melynek fejlesztéséről nincs szó. A másik oldalát az úgynevezett a Római jog magyarázatai teszik; de ezek éppen úgy nem alkotnak külön tudomány egészét, mint pl. a classicusokra irt commentariusok és így plánta nem lévén, öntözni, növelni sincs mit. Szereztek ugyan a római jogmagyarázók közt né-

melyek másokéinál jelesebb, fényesebb neveket magoknak, de ezek közül hozzánk laicusokig csak a Savigny hire érkezett s ez az egy név, melyet némiképpen a haladás eszméjével kapcsolatba hozhatni. Az újabb kor pozitív törvényei, ezeknek rendszeres vagy történelmi rendű gyűjteményei, a különféle codexek, corpus iurisok hasonlóképp megcsontosodott, akár jegyezdedt tudomány egyének, melyeket a tanár inkább vagy kevésbé sikeresen taníthat, de fejlesztősökre nincs sem alkalma, se módja.

A maradás után keressünk már egy kicsiny haladást is. Létezik a németeknél egy bizonyos valami, a mit ők „Rechtswissenschaft“-nak neveznek; de ezt a valamit jórendin csak a neve tartja össze és inkább kellene csak Encyclopédiának mondani, és oly, részint alig koordinált, különböző tárgyak halmazára, hogy az egésznek, mint egy épséges tudománynak fejlődését és fejlesztését emlegetni hiúszerűség volna. Részében igen is lehet, sőt szükség is van rá. Csakhogy itt még egyéb bajok vannak. A természetjogban, a nemzetgazdaságtanban, a büntető jog elméletében hiányzik a *δωρ και στω*, a ki tovább akarná vinni őket, hogy bírja, kellene hová vesse meg a lábát. De oly eltérő, gyakran homlokegyenest ellenkező elvekre, elméletekre, nézetekre talál, hogy a választás csaknem lehetetlen s megalapításuk oly kevésbé szilárd, hogy biztos támaszt nem nyújtanak. E szerint a fejlesztő csak oly formán ítélheti meg a haladását, mint a hajós, a melyik a logját kiveti s ennek reményelt mozdulatlan helyzetpontjától méri a távolságot. Van olyan része is ama tudomány-halmaznak, melyet nem tovább épi-

teni, hanem összeállítani kell, s a mely mostani állapotában a kinyalatlán medvebochosz hasonló, milyen különösen a nemzetközi jog. Az államtanról nem szólok, mert a politikát azok tanulják legkevesebben és legkevésbbé, a kik csinálják, u. m. a nemzet kormányzói és kül- és belképviselői, a diplomaták és országgyűlési tagok. A pénzügytan pedig oly technikalitások halmaza, melyben ha tudomány, a legkevésb ügyet vetnek a fő elvére; holott ezt már Tiberius császár kimondta örök igazságu emlékezetes szavaiban, hogy „a jó pásztor nyirja és nem nyúzza a nyáját.“*) De eleget beszéltem már olyakról a mikhez nem tudok. Átlépek más tárgyra, melyhez ha lehet még kevesebbet tudok; de hát hiába, az a rendszer! A ki elhúzta a rőföt, húzza el az araszt is! Ha hát belévágtam, folytatom.

II.

Nem palástolom el merészségemet, hogy én az ügynevezett orvostudományt (Medicinische Wissenschaft) szervies egésznek nem tarthatom és ennél fogva csak a beléje foglalt rovatokról szólhatok. Legnagyobb részök gyakorlati, kisebb az elméleti, és jórendin lehetne „mesterség“ és „tudomány“ nevezetekkel különböztetni. A gyakorlatiakról laicus is kimondhatja, hogy a fejlődésnek és fejlesztésnek bő alkalma van, s tág mezeje nyílik bennök és valóban a haladásnak, kivált a külbajok orvoslásában, fényes, bámulatos példáit tapasztalhatni koronként. A gyakorlatiakról az elméletiekre átmenetet képez**)

*) Boni pastoris est tondere pecus non deglubere.

***) Azaz ábrázol.

a boncztan két ága, melyek közt egy nevezetes különbség mutatkozik. Az ép állati test anatómiája, legalább anynyiban a menyinyiben az orvostudománynak tehet szolgálatot, anynyira ki van, korunk hatalmas fegyverének, a nagyitónak is segélyével kutatva, hogy — ott biz' a felfedezésekre, az újdonságra, a tudomány fejlesztésére kevés a biztató kilátás. Ha valaki állításommal szembe az agyvelő s általában az idegek körüli vizsgálatokra mutatna, melyek igen is ernyedetlenül folytattatnak napjainkban; csak azt felelném rá, hogy azok most már nem alkatát, hanem viszonyait, nem ugyszólva topographiáját és természetrajzát, hanem működését és az elme jelenségeivel való szoros kapcsolatát tárgyalják és így nem a tulajdonképpii boncztant, hanem a physiologiát szaporítják új szakaszokkal. Ellenben a pathologica anatomia még mindég hálás mező — már t. i. annak, a ki szántja — és a lesz sokáig; mert hiszen már Seneca írta, hogy innumerabiles esse morbos miraris, coquos numera. E különbsége mellett azonban egyezik a két boncztan abban, hogy — megint laicus véleményem szerint — a legderekasabb két oszlopa a gyógyítás mesterségének, vagy ha úgy tetszik, tudományának. És még is, szomorú tapasztalás, hogy nagy, lehetne mondani, igen nagy része a gyakorló orvosoknak igen felületes vagy éppen hiányos ismeretét bírja tanusítani a boncztaunak. Egyik bizonyága a posteriori az, hogy törések és ficzomodások számos eseteiben egy-egy falusi iskolátlan praktikus, ugynevezett naturalista több és biztosabb sikerrel hajtja végre a gyógyítást, mint nem egy okleveles orvos. És emez

— mi szintoly sajnós — nem hogy tanulna tőle vagy igyekeznék pótolni tudománya hiányait, hanem hivatala kiváltságát megtorlásra használja fel s eltiltja keményen a naturalistát a segélynyújtástól. Nem tekintve az ügynek erkölcsi oldalát, csak azt a kérdést terjesztem jurista collegáim elé, hogy szorosán véve teremt vagy ad-e a diploma egyedárusi jogot?

Nem kontárokodom, t. t. t. több vegyes rovat feszegetésével, csak legvégül a határozottan elméleti tanulmányról, a pathológiáról koczkáztatok véleményyt. Az bezzeg nem csak megszenvedi, hanem fennszóval követeli a fejlesztést, újítást, tovább vitelt vagy bármi névvel nevezendő tökélyesítést. Mert biz a mostani állapotában a Pope adomáját juttatja eszembe. Neki t. i. az Angliában éktelen káromkodásnak tartott „god damn“ helyett az az euphemisticus szavajárása volt: „God better me!“ (az Isten javítson meg). Történt pedig, hogy egykor az utcán egy bérkocsissal özszeveszvéen, vita hevében, idézett mondását használá, mire a kocsis reámereszti szemét az éktelen arczu s természetü költőre s e szavakra fakad: „Javitsa? Önt? Hiszen könnyebb volna egészen újat csinálni!“ Igen is t. gy. én a tudományok özszeségében csak a nemzetgazdaságtant ismerem, mely mint már érintettem, oly nagyon szűkölködnék általános elismertelvekben és megállapított rendszerben, mint a pathologia. És e véleményyt nem egyéni vakoskodásom szülte, hanem vallják, ha kissé leplezetten is, azok a jeles és tekintélyes szerzők, kik a pathologia történelmét írják.

Ha az orvoslás ügyében a pathologia a belső titkos tanácsos — legalább anuak kellene lennie, — a második elméleti tudománynak, a physiologiának is van benne bár nem oly egyenes és közvetlen tanácsadó szava. Hogy ebben a fejlesztésnek szélére és hosszára tág pálya van nyitva, ismeretes dolog. Csakhogy tovább vitelében furcsa eljárást követ a physiologusok nagy — ez idő szerint mondhatni — legnagyobb része. Daczára ugyanis „Élettan“ (Biologia) nevének, éppen az életerőt akarják kiküszöbölni belőle s a tudomány tökélyesedését abban keresik, hogy minden léteényt a physikából és kímiaából ismert — igazabban, sejtett — erőkből iparkodnak kimagyarázni. Természetesen, mondjuk, mert miután legelőbb Grove s tudtomra legutóbb pater Secchi a természeti erők egységét és egymássá változását kimutatták, a physiologusoknak is kellett követni ezt a következtésekben oly gazdag, idves irányt. Helyesen! csak hogy van egy kis különbség a dologban. Midőn t. i. a nevezett tudósok kimutatják, hogy pl. az electricitas átváltozik meleggé és megfordítva, nem tagadják a létét sem az electricitásnak, sem a melegnek; holott a physiologusok merőben tagadják az életerőt, de oly eset kimutatásával, melyben, teszem, egy kímiai processus létté átválnék, még eddig adósok. Ne tessék félni, nem tévedek én materialistico-polemicus episode-okra; csupán anynyit jegyzek meg, hogy az a kiküszöbölés egyes egyedül a „kézzelfoghatóság“ szüntoly népszerű mint homályos alapján nyugszik. Én pedig nem félek ellenmondástól, midőn

azt állítom, hogy *attractio* vagy *affinitas* szintoly kevésbé „kézzelfogható“ eszmék, mint az „életerő.“

III.

Átmegyek már más tudományok elésorolására, melyeket illetőleg éretlen, elfogult vagy merész, — szóval: eretnek ítéleteim remélhetőleg nem fognak annyira fejesóválást okozni. Hogy min alapszik e reményem, feleslegesnek tartom a fejtegetést.

Azt se teszem kérdésbe, vajon tudomány-é a *historia*? Mert hiszen az, már azzal, hogy a *kronikától* megkülönböztetjük, el van döntve. Megállapította már *Aristoteles*, hogy oly ismeretek sora, melyek, okok és következmények szerepét játszák; voltaképpeni tudomány s aligha kétségbe vonta valaki azt az ítéletet — *Buckle*-ig, a ki persze mint úttörő minden más írott történelmet a maga saját kísérteményén kívül, „nem tudomány“-nak nyilvánított. Én az ő elvető ítéletét neki és servum pecusainak hagyván, ki merem mondani nem csak azt, hogy tudomány a történelem, ha már csupán annál fogva is, hogy régi forrásai kimerítetlenek s újak folytonosan fakadnak, hanem azt is, hogy a fejlesztésre, tovább vitelre, szóval a *researchra* kitűnően alkalmas.

Hasonlót mondhatok a földrajzról is, mely név alatt azonban nem azt az *indigesta molest*, külön-nemű tagokból kötött esomagot értem, melyben „*mathematica, physica* és *politica geographiát*“ szoktak megkülönböztetni. Szerintem csak a közepső az önálló egységes tudomány. A *mathematica geographia* egy fejezete a csillagászatnak, a *politica g.* pedig oly *statistica*, melybe *physico-geographiai* rész-

letek vannak békeverve. Az így körülhatározott tudomány a belé foglalt meteorológiával és a magát önálló tudománynyá emancipált geológiával együtt világos, hogy a természettudományok rovatába tartozik és csodálkozni lehet, miképp tévedhetett a tan-széke a philosophico-philologico-historica facultásba; holott még a közönséges értelemben vett földrajz is két ágánál fogva egészen és, a harmadikat tekintve, félig a mathematico-physikai karban kellene, sőt ha az egyetemrendezés élő és haladó intézmény, kell hogy helyet foglaljon.

A mi a statistikát illeti, ez nem csak haladó valami, hanem maga a haladás, melyben az állandóságnak, neve ellenére, még csak árnyéka sincs. Valódi typusa a Heraclitus örökös folyamának: *Κινεῖται τὰ πάντα καὶ ἄνευ ἑσθλῆς*. És éppen ezért nevezém „valami“-nek és nem „tan“-nak vagy „tudomány“-nak Aristotelestől féltében, a ki azt állítja, hogy a folyóknak nincs tudománya. Hanem hát akár mi legyen, hadd maradjon a történelem mellett mint segéd. A többi segédei közül a kortanról már megmondtam a véleményemet; a numismatica, diplomatica és a heraldica mint tudományok szintúgy bévégezetteknek tekinthetők, és csak alkalmazásaikban hozhatnak újat. Az anthropologia s egyik ágazata az ethnographia pedig egyetemünknel nem született még meg. Bajos is lenne rendszerezni, mert ezek, valamint az archaeologia is oly pseudo egészek, melyeket csak nevek s az ebből kihozható egy-egy jellemvonás tart össze és egy általános anthropologia, egy az egész földre kiterjedő és minden oldalú ethnographia, egy mindent felölelő

archaeologia, mint könyvek a tudományos irodalomban, még encyclopaedia avagy szótár alakban sem léteznek, mi több, az az egy fogalomjegy, mely mindeniköket jellemzi, egymástól megkülönböztetni bírja ugyan, de nem ám a rokon tudományoktól. Az anthropológiát az, hogy ember a tárgya, nem különíti el a medicinától, sem a philosophiától. Az ethnographiát az, hogy a nemzetek különbsége és genealogiája a feladata, a legszorosabb kapcsolatban tartja a nyelvészettel. Az archaeologia a régiséget tárgyalja, de csak ennél fogva nem választhatni el a történelemtől, azonkívül az aestheticával is belső és külső viszonyban áll és a geologia nem egyéb, mint földünk archaeologiája. Hanem hogy mindnyájok, a mennyiben az, kitűnően haladó tudomány, nem szenved kétséget.

A philologia mint fogalom, oly különböző terjedelmű, fokozatosan szélesebb és szűkebb értelmű tudomány, hogy haladható, fejleszthető voltáról általános ítéletet nem mondhatni. Vegyük hát egyenként és csoportonként.

Az idevágó tudományok bölcsőjét a görög és latin nyelvek ringatták és a philologia név egész a legújabb időkig csakis a kettőnek különböző tekinteteből induló tárgyalására vonatkozott és kifejlettek benne 1) a classicus szövegek megállapítása, melynek elméleti részét a szövegkritika szabályait bévégzett rendszernek tarthatjuk, miután Boeck methodologiájában (1877) az előadás kétségen kívül rendezettebb, szabatosabb, de dolog nincs több és egyéb benne, mint a Clericus „Ars Criticá“-jában (1700), és Bentley a XVII. és XVIII. száz

közi határvonalon szintoly nagy tekintély, mint Porson 1808-ban és az 1871-ig élt I. Bekker. A gyakorlati működés ellenben u. m., a római és görög classicusok kezünkhöz teméntelen hibával jutott szövegei kijavitása, természetesen még igen sokáig fog dolgot adni a philologusoknak s itt még vágyhatni babérra. 2) A hermeneutica, melyről csak az imént mondottakat ismételném, és 3) a classicus nyelvek ismerete vagy is a grammatica és lexicon. Ezek már jórendin bévégzett dolgok.

Korunkban már ez a régibb philologia csak egy „partie“-vá vált a mód nélkül kiszélesedett új tudomány „park“-jában. — Az iménti rovatok, a többi iráni, a semi, sőt kezdetiesen a turani nyelvekre is alkalmaztattak; de jellemöket itt is változtatlanul megtartották. És így a philologia elméleti tudományágai megállapodtak s mezeiken a tallózás is gyéren fizet. Gyakorlati alkalmazásuk azonban kifogyhatatlan s előadásuk módszerben és modorban mindig tökéletesíthető.

Hanem van igenis egy legifjabb hajtása a philologia fájának, mely éppen most van fejlődésben s remélhetőleg ki is fog nőni azzá, a mi a neve t. i. „általános nyelvtan“-ná. A neve, mondom, mert az a portéka, a mit a könyves boltokban a gyanánt árulnak, részint félig meddig rendezett anyaghalmaz és adatgyűjtemény, részint éretlen következtetéseken, elsietett átalánosításokon épült elméletek csoportja. Az igazi épület előállításában a tulajdonképeni philologusnak barátságos kezét kell fogni a philosophussal s majd ha Isten segít, lesz az általános nyelvtannak, helyesebben nyelvphilosophiának

is egy béfejezett parthenonja. Itt azonban valami gúnyos hajlamú ember azt kérdezhetné: „hogyan segíthessen a szegény philosophus másnak, holott magának és magán sem bir segíteni?” S e kérdésnek csak feltevése is perplexitasba ejtett. Úgy állok, mint a Buridan ehés állatja a két köteg széna közt s nem tudom azt a tudományt, mely az egész karnak (másként a mathem. physikát is befoglalva) a nevét adja, melyik rovatba helyezzem: a fejlődőkébe-é, vagy a megállapodottakéba? Utóljára is Gellertnek a kalapról irt meséjére hivatkozva kéntelen vagyok nyitva hagyni a kérdést. Ellenben, az ide (t. i. philos. kar keblébe) ültetett tanokról kimondhatni, hogy az aethetica, paedagogia, methodica folytonos fejlődésnek, haladásnak örvendenek s ha merőben újat nem is igen lelhetni, annál több, sőt teméntelen a javítani és igazítani való bennök.

IV.

Ideje volt s el is érkezünk valahára a haladás classicus földére, az „exact” tudományok vagy mint sokan szokták kirekesztőleg nevezni, „a tudomány” országába. Az utóbbi nevezetbe foglalt követelményt legott elháríthatjuk azzal, hogy miután a világ- igazabban a föld-, egyetemben, azaz a társadalomban az egyedárusság mind inkább veszi mind értékét mind hitelét, s az egyeduraság eszméjének, csak a traditio s bizonyos fictiók a támaszai, nem volna észszerű dolog akár egyiknek akár másoknak helyet adni a tudomány köztársaságában. E szerint a tér, melyre léptünk, az „exact” tudományok országa. Lássuk helyesebb, vagy általában

helyes-é az a felfogás? „Exact“ általában oly igazság, mely valamely ténynek, vagy tény, a mely valamely igazságnak szorosán, pontosan megfelel. Exact tudomány hát a volna, melynek minden állitmányára kivétel nélkül reá illenék az az értelmezés. Úgy de ez a tudomány már tökélyesen elérte volna a czélját s azt megállapodottnak, tovább nem haladhatónak vagy haladni nem kellőnek kellene tartanunk. Ily értelemben tehát a vizsgálatra vett rovatban nem lennének a haladás terén s kikezdő állításunkat meg kellene tagadnunk. De nem szükség, mert a physicában, kémiaiában, természetrajzban számtalan állitmány van, mely bizony amaz értelmezés alá nem esik. A vágást ennél fogva úgy közölték, hogy szűkebb értelmezést kerestek a kérdéses fogalomnak. E szerint „exact tudományok“ a mathesis és azok, melyeknek alapja, támasza, eszköze a mathesis.“ Nem én mondom ezt t. t. t. hanem Littré*) a positiv philosophus, kinek tekintélyét hallgatóim legnagyobb része aligha kétségbe vonja. Én csak azt a kicsinyt ragasztom hozzá, hogy a mathesisrel élő tudomány, csak anynyiban, akkor s azon részében exact, a menyinyiben az eszköz alkalmazása jogosult, — mit aztán, úgy hiszem egyetemünk első kara, de még a második sem fog kétségbe vonni. És mindnyáján helyeslendik, reményilem, azt az osztó igazságot, mely szerint a közvéleménynek hódoló állításomat, hogy a mathematicai és természeti tudományok a haladás képét viselik, oda módosítom, hogy vannak köztük kitűnően haladók, de vannak

*) Les sciences exactes. les mathématiques et les sciences qui s'appuient sur les mathématiques. Littré Dict. art *exact*.

maradók s ez a különböztetés van ugyan némi kapcsolatban az „exact“ jelzővel, de nem függ szorosán tőle. Vítatásba nem elegyedve példák gyanánt egyenkint veszek tudomány ágakat. A sorban legrégiebb az úgynevezett *synthetica geometria*, egyszersmind a legmegállapodottabb is, és ezelőtt, több mint 2000 évvel bévégezve jött ki szerzője kezéből, mint Pallas ugrott ki Zeus fejéből: és így e tökélyét nem is az idők hosszú folytán nyerte. Hanem hogy meg is tartotta, az igenis szilárd és maradandó volta tanúságául szolgál. Az elemi, vagy ha tetszik, alsóbb algebra hasonlóképp teljesen kikerekített tudomány s hogy messzebb vissza ne menjek, Euler algebrája (1770) oly tökélyes tankönyv, mint a legjava azoknak, melyek most Európa és Amerika piaczeit előzönlük. Hasonlót mondhatni arról a tankönyvről, melyben Monge saját teremtményét, a *descriptive Geometriát* ismertette meg a tudós világgal 1820. A *trigonometriáról*, az *analytica geometriáról* irt tankönyvek is ma már, sőt régóta, nem testet, hanem csak köntöst változtatnak. Végre, a *differentialis calculust* feltalálása időszakában a Bernouilliak éppen oly ügyesen és sikeresen kezelték, mint korunk legelső *analystái*. Mindezzel, alig szükséges megjegyeznem, nem állítom, hogy a *mathesis* terén nincs haladás, — hisz a nevezett tudományok keletkezése maga megczáfolna, — hanem csak azt, hogy azokat kéntelenek vagyunk mostani megállapodott mivoltukban tanítani, s a mely tanár rendszereiket egyéni — gyakran korlátolt eszű — kétségeivel háborgatná, csak is eszmezavart kelthetne tanítványaiban, de hasznót nem tehetne vele. Hanem

aztán persze vannak oly ágai a mathesishoz, a melyeket tovább vihetni, mint az akadémiák actáiba s a mathematicai számos folyóiratokba vetett néhány pillantás meggyőzhet róla.

Lépünk a physikához, melynek legnagyobb része a mathesishoz támaszkodó tudomány és ennek minden phasisát kíséri, vele együtt állapodik meg és vele együtt halad. Ebben a részben tehát mind a két rovat osztozik. Hogy m i k é p p? erről amugy általánosan semmit se mondhatni. De vannak ám olyan részei is a physicának, melyekben az inductió a következtetései alapjául szolgálható mathematicai premissákhoz jutni nem birt, részint abból az okból, hogy léteznek a csillagok alatt és között oly dolgok, melyeket mérni és fontolni (mesurer et peser) nem lehet vagy legalább eddigelő nem lehetett. Mivel azonban az inductió tere véghetetlen, világos, hogy e mező megmivelése kifogyhatatlan munkát ad a természettan tudósának. Szóval a physica kitűnően haladó tudomány. Versenyez vele a researchnak való kedvezésben a kémia s annál könnyebben, hogy futását a mathesis nem nyűgözi anynyira, sőt számos esetben egészen szabadon hagyja, szintugy mint — mondhatni — az egész természetrajzot sem igen kevés kivétellel.

„Tantae molis erat,“ enynyi fáradságba és unalomba került — sietek megmagyarázni, nem úgy értem, mintha t. hallgatóimat a tárgy és a tudományoknak új álláspontból nézett osztályozása nem érdeklette volna, hanem mivel részleteim inkább vagy kevésbé ismertek levén, tudott vagy elcsépeelt dolgok hallgatása kétségkívül unalmas — enynyibe ke-

rült, mondom, a megczáfolása annak a szintoly vakmerő mint hebehurgya állításnak, mely szerint: „a valódi tudás szünet nélküli fejlődésben“ volna, „és a tudomány mostani fogalma a végleges megállapodással ellentétben áll-“ana „és ezt kizár-“ná!

Láttuk ugyanis mily tetemes részét jellemzi voltaképp az a kiküszöbölni akart vonás: a „megállapodás.“ És ez annak a résznek épp ugy nem szolgál kisebbségére, mint Homerusnak — qui priores tenet sedes — évek ezrein át megállapított hirneve. Aztán a „de augmentis scientiarum“ szerzője, — kinek tekintélye ellen éppen azok nem fognak rugoldozni, a kikkel szembe bizonyítani akarok vele, — írja, hogy: „opinionum conommenta delect dies, naturae iudicia confirmat.“ — Nó, tudom, hogy most megint tövisbe hágtam, de az engemet nem hátráltat a tovább menésben. Első lépésem az a következtetés, hogy miután a tudományok két rovatra oszlanak, u. m. a fejlőkére és megállapodottakéra, nem bírom megegyeztetni az osztó igazsággal, hogy az egyetem minden tanára feje felett függjön az a Damoclesi-féle kard, mely legfeljebb — feltéve, nem megengedve — a haladó tudományokéit fenyegethetné. Zokon vehetni, hogy én a geometria tanítója, vagy ama collegám az ausztriai magánjog tanára kösziklát vagy hegyet köteleztessünk mozgatni, midőn ama másik: a physicus, a kímicus vagy a zoologus kényelmesen taszigálja a tudomány síneken guruló waggonát, mely csekély nyomintásra is tovább halad. De én ezt az előnyt sem nem irigylem, sem mint érintém, a haladó tudományok ta-

nárainak is, hogy szakuk tovább vitele, robot gyanánt sózassék a nyakukba, nem helyeselhetem. Sőt kimondom, hogy az a követelmény, melynek tárgyalását magam elé tűztem 1) felesleges, 2) jogtalan, 3) képtelen. Könnyű kimutatni mind a hármat.

Mit tesz, ugyanis, a tudományt tovább vinni? Azt hiszem elég szabatos felelet lesz reá: új igazságokat inducálni, hibás előítéleteket, *αἰροσιμα* hagyományokat kiküszöbölteni, tévedéseket helyre igazítani, függő és újan keletkező kérdéseket eldönteni és végre a tudomány rendszerét bensőleg magában és módszerét közlésében, tanításában tökélyesíteni.

Kell e végre: igazságszeretetet, a tudomány hő szeretése s azzal való ernyedetlen foglalkozás és — sorba nem rangban — ugyane^sak az illető tudománynak alapos, terjedelmes és kritikus, külső, és benső ismerete. E három kellék ama kitűzött cél elérésének nemesak okvetetlenül! szükséges feltétele, hanem teljesen elégséges is és a teljesítésre hathatós indokul és ösztönül szolgál.

No már az első kellék meglétét az egyetemi tanárnál, mint embernél, a másodikét és harmadikét éppen mint tanárnál fel kell tennünk, mert hiszen különben akármit szabnának is ki neki kötelességül, elégtelen volna megfelelni neki. Ennélfogva olyat követelni tőle, a mi tanítói tisztje pontos és hű teljesítésének természetes és önkéntes következménye lehet — felesleges.

„Lehet,“ ismétlem, mert megtörténhetik az ellenkező is. Egy fejleszhető tudomány tanáránál ott van

minden imént megírt kellék és ő nem dicsekszik egyetlen egy mozzanattal is, melylyel a tudomány az ő keze közt elébbre lépett volna. Felelőssé tegyük-é a várható következmény kimaradtáról, vádoljuk-é mulasztással és követeljük kipótlását? Azt állítom: jogtalan ság volna.

Ugyanis, vegyük a dolgot a világ folyása szerint. Az egész művelt világ úgy nézi a német egyetemeket, mint a maguk nemében sok tekintetből legjelesebb intézeteket. A bennök uralkodó eljárás kitanulására küldöttséget menesztett nem régiben egy a tanítás ügye nevezetes pontjait felkarolt önkéntes egyesület, melynek neve: „Société pour l'étude des questions d'enseignement supérieur.“ Tudósításaikból hadd közöljek egy szakaszocskát: A német egyetemi tanár „egy sorozat füzetet (Hefte) szerkeszt, mely a tanítandó tudományt foglalja magában a tőle kívánt mértékben. Felviszi a füzetét minden leczkére és olvassa. . . . A tanuló írja, csaknem mintha tollába mondanák, és így megy át a tudomány a tanár füzeteiből a tanuló füzeteibe.“

„Képzeltetni, hogy vannak kivételek is a szabály alól. Néhány tanár rögtönöz. Vannak köztük, kik tanszékökön kívül állva, tüzes szavaikkal, élénk actióikkal a tapsot kihívó szónokoknak látszanak. Nem egy közzülök, képviselő a Reichstagon: úgy beszél a tanszékben, mint a szószékben beszélne. A szónoklatos leczkék szintűgy nem ismeretlenek Német- mint Franciaországban. De egy tanárra, a ki az ékesszóra igényt tart, tizet számíthatni, a ki vagy szerénységből vagy okosságból, olvas és diktál. Ez a közönséges és mindennapi gyakorlat. Ta-

nár a kész füzeteivel, s tanulók, kik készítik a füzeteiket: ebből áll, némi kivétellel, a német egyetemi tanfolyam.“ „Ez a szokás nincs meg lehetős nagy előnyök nélkül. Elsőben is, bizonyosságot tesz arról, hogy a tanfolyam nem volt elvesztegetve. Tudjuk hová lesznek a tanár szavai: meggyűjtetnek és megtartatnak azok. A haszonvételnek ez az anyagi jele, mely a mi francia tanfolyamaink legnagyobb részénél többnyire hiányzik, a német tanfolyamok mindnyájánál szembetűnő és tagadhatatlan. Mondhatják: Lám nálunk valódi tanítás létező, figyelemmel kísérik és mindig megmarad valami belőle; meglehet, hogy nagy buzgalom nélkül adják és veszik, de megtermi a gyümölcsét s ez a fődolog. Más előny az, hogy a tanár kevesebbet erőlködik, mint Franciaországban. Nem szükség készülni előadásaira. Mihelyt elkészülnek s folyamatban vannak a füzetei, a tanítás nem ad több dolgot neki. Tanszékébe ülte előtt egy pillanatig sem kell gondolkodnia mit mondjon. Elviszi a füzetét, az óra üt, ő béül a székébe; egy más ütésre megszünteti az olvasást és három nap múlva a következő mondat tal folytatja. De nem is fárad ő ki, mint a francia tanár. Nem érzi ő a fáradságát sem a beszédes tanárnak, a ki véghetetlenül törekszik mulattatni hallgatóit, sem a tudós tanárnak, a ki minden leczkén új researchokkal akar eléállani s mindannyiszor kiteszi magát szemlére maga magának s egy új feladatot a hallgatóságának. Amannak haszontalan fáradozása, emennek termelő munkálódása egyaránt ismeretlenek, a kivételeket leszámítva, a német tanár előtt. Annál fogva ideje legnagyobb részét megtakarítja

s részint más tanfolyamokat nyit privatim jövedelme szaporítására, részint saját személyes tanulmányokra adja magát hirneve öregbitésére. A felső tanítás a francia tanárt kifogyasztja az erejéből, holott a német tanárnak meghagyja ereje legnagyobb részét s értelmisége javát egyéni munkásságára s a tudomány tovább vitelére.“

És így elérkeztünk újra, oda a honnan kiindultunk u. m. a tudomány fejlesztésére az egyetemi tanár részéről. Idézetünkben annak a szellemi működésnek fontos, idves volta el van ismerve, de hogy az illető tanárnak inkább mint más akármely tudósnak kötelességévé volna téve vagy feladatául tűzve ki, arról egy betű sincs. De tudjuk más felől is, hogy azt a német egyetemi tanártól sem az egyetemek szabványai, sem az ő előljárói, sem különösen közelebbi vagy távolabbi collegái nem követelik. Sőt Dühringnek a berlini egyetemen nem régiben történt, egyébaránt nem egy tekintetben szomorító esete azt tanúsítja, hogy minden ilyes követelményt erélyesen visszaútasítának. Itt hát jogtalanságnak tekintenék.

A mi a francziákat illeti, az ő tanárukat, mint látók, az ott divó tanítási modor jobban elfoglalja és kifárasztja, mintsem tárgyias researchat s a tudomány valódi fejlesztését lehetne várni, nem hogy követelni tőle. És ezt nem pótolják azok az ötletek sem, melyekkel mulattatja hallgatóságát, s a problémák, melyeket eleibe tűz. Részint színészi fogások azok, melyek a tudomány iránti érdeket keltik és ébren tartják, de szilárd tudást aligha eszközölnek, csak anynyit is mint a német tanár „füzetei.“ Akárhogy is, ezt ők „felsőbb foku tanításnak“

(enseignemant supérieur) nevezik s azt a tanár a bévett módon végezve elveszi az ő anyagi s társadalmi jutalmát s egyébre őt nem kötelezi, de csak nem is inti senki.

De hát talán Angliában? Feljebb közlött idézetéből, a Melbourni egyetemre vonatkozó észrevételből igenlő feleletet következtethetne valaki arra a kérdésre. De bizony elsietné a dolgot. Más annak a magyarázata. Elsőben is sem amaz észrevétel, sem az Angliában ez idő szerint hangosan és sűrűn kiabált sürgetése a „research“-nak nem illeti egyenesen a tanárnak ugy szólva egyéni teendőit, tanításbeli eljárását pedig éppen nem: hanem az egyetemek rendszerére vonatkozik általánosan. Ezt pedig, másodsor, főleg abból a tekintetből illeti és kívánja reformálni, hogy feltéve a fenn elésorolt kelleket, a tudomány fejlesztése feltételeit, a rendszer, az egyetem szerkezete ne gátolja a velök felruházott tanárt, az általánosan ohajtott, de a világért sem parancsolt működésben. Már pedig, harmadsor, igenis akadályozza őt a mostani rendtartásban az, hogy teméntelen idejét és erejét veszi igénybe a vizsgálatok számos és fáradságos volta. Ott különféle felvételi s akadémiai gradusi vizsgálatok folynak, melyek részletesebbek, hosszadalmasabbak, követelőbbek, mint nálunk vagy Németországban is. Ettől a nyúgtól kívánja őket a „research“ szorgalmazása, anynyira a menynyire csak lehet, megmentetni. Ily világositással olvasva, mindjárt más értelme lesz az angol journal reflexiójának, mint ama bizonyos székfoglaló és az idézte német tanár s akadémikus követeléseinek, melyeket, hogy azt se hagyjuk szó nélkül, Amerikában a praktikus

ész és az egyéni szabadságféltés úgy elfojtotta a kiabálni akarók torkában, mint a hideg fagylalta bé a hangot a báró de Mánx trombitájába.

Legyen elég ez a történelmi és életből vett kimutatás, állításom második pontja bizonyítására és menjünk át végre a harmadikra, ama követelmény képtelensége kitüntetésére.

A székfoglaló, melylyel vesződöm, idézi a tudományos műkedvelés, akár műkedvelő tudományosság képviselőjétől, Buckletől ezt az ítéletet: „A tudás legmagasabb, legérettebb és legfontosabb alakja, mely tudományos alakban előre kimondja bizonyos előzményekből a következményeket.“ A menyinyiben ez a kongó mondatkör — melynek további kritikájába nem ereszkedem — a tudomány elébbvitelére vonatkozik, azt a megjegyzést teszem reá, hogy ha voltak és vannak egy vagy más tudományt szembe-tűnőleg fejlesztő mozzanatok, melyek szoros és rendszeres következtetések szüleményei, bezzeg voltak, merem mondani, szintoly számosan mások, melyeknek a történet — Zufall és nem historia — adott létet, úgy hogy az ily mozzanatokat valódi leleményeknek kell tekintenünk. A *r-t*, vagyis a kör kerületének az átmérőjéhez való arányát Archimedes, igenis a maga rendén következtette. Ellenben a nevéről nevezett elvre ugy bukkant, hogy Hiero-az aranymivesére gyanakodott s a kétség eloszlatásával megbizott Archimedes az alkalmilag használt fürdőben teste sulya csökkenését tapasztalá. — Cartesius az örvényeit „bizonyos előzményektől, tudományos alakban“ következtette s kora

tudósait meghódította velök; holott a vonzalom elmélete egy véletlenség közvetlen eredménye. Egy aljának kelle lepottyanni, hogy felfogassék az a gyümölcs, mely a Kepler törvényei melegével anynyira meg volt érve, hogy Bailly a csillagászat történelmében néhány lapot szentel annak a megértetésére, mi tulajdonképp a Newton érdeme a vonzalom törvénye megállapításában. Hogy mégis a csillagászatnál maradjunk, Neptun feltalálása igaz, hogy Airy és Leverrier tudós számításaik mondhatni, kimeradhatatlan következménye, de a Juno felfedezését, melyet az asteroidák ma már 200-t meghaladó számáé követett, megint csak a történetnek köszönhető Piazzini. Azt a bámulatos alkotmányt, az antiphlogistica kémia rendszerét, kétségen kívül Lavoisier gondos, számos kísérterményei, tudós, elmés kombinációi állították össze, de az épület szegletköve az „éltető levegő“ vala, melyre Priestley véletlenül bukkant és anynyira nem keresett, hogy miután meglelte sem ismerte meg a voltaképpeni minőségét. Ellenkező történt a villámosság dolgában. Körülbelől 200 éve, hogy a delezesség és villámosság közt a hasonlóság két vonását, a vonzást és lökést és ezeknek a polaritását ismerik. Azon idő alatt és kivált a levegői electricitas és a galvanismus feltalálása óta — melyekben megint jeles példáját látni a következtetés és lelemény elmentéses párjának — folyton folyt a puhatolás, a tudományos következtetés a két agens közti viszony felfedezése s a hasonlatnak elméletileg azonossággá változtatása végett. De hasztalan, valamint meghiusultak azok a kísértermények is, melyekkel a villá-

mossággal a delejességre és megfordítva hatni törekedtek, míg végre (1820) a véletlen megadta az ohajtott de nem gyanított kulesat. Oerstednek a galvanismust vezető drót közelében s vele párhuzamosan történetesen álló delejtűje a folyam megindultára megbillent s az esemény észrevétele a szemes physicusnak elég vala a kísérmények további folytatására s végül az új igazságnak, hogy a delejesség és villámosság polaritásai keresztezik egymást, megállapítására. Ezzel aztán megszülettek az electro-magneticus és magneto-electricus gépek, a telegraph, későbbre a telephon, a phonograph, az electricus világítás tökélyesebbítése, nem mint új igazságok vagy a tudomány tovább vitele, hanem annak gépies alkalmazása.

E példák nyomán, azt hiszem meggyőződhetünk, hogy a tudományok elébb vitelét eszközlő mozzanatoknak nagy és nevezetes része történetes lelemény és azt követelni akárkitől is, hogy leleményei legyenek, valódi képtelenség.

Itt azonban egy ajtót hagytam nyitva, a magát szegletbe szorítani nem hagyó ellenfélnek, mit ő rögtön fel is használ. „Ha e részre nézve fel is hagynánk, azt mondják, követelésünkkel, de azt a megengedett másik, legalább is szintoly számos és nem kevésbé fontos részt, a tüzetes vizsgálódással, tudományos következtetésekkel nyerendő új igazságokat illetőleg hol a képtelenség, kérjük, a követelésökben?” De én azon az ajtón lehető kisuhanásnak is útját állom s eme kérdésre röviden azt felelem, hogy ott van biz'a, csakhogy másfelől és más alakban — ha ugyan szabad a képtelenségnek alakjáról szólani. A sokat tán — igen sokat — emlegetett székfoglaló

t. i. élesen megkülönbözteti a „szakembert“ a „tudós“-tól. A tudóst arra a magaslatra helyezi, melyről a tudomány tág terét biztosan és sikeresen áttekinthetni. Ezzel szemben a szakembert egy völgy ölében kell képzelnünk, hol a látkört hegyoldalak, meredek szirtek, szálas erdők korlátolják. Nó már a tudomány történelme azt tanusítja minden léptenyomon, hogy a nyomozással, kutatással, fáradságosan keresett s okoskodással nyert eszméket, igazságokat, tanulmányokat éppen ezeknek a szűk látáhatáru, specialitásukban elmerült, eszöket, erejüket egy tárgyra szorító, egy irányban dolgozó szakembereknek köszönhetni, holott követelő ellenfelünk ama magaslatról széttekintő tudóst akarja arra kötelezni. Itt a képtelenség! Hiszen ha valaki a Zugi tóban akar halászni, vajon felmegye-e a Rigi tetejére, honnan az egész vidék földabroszként terül el szeme előtt, és három kilométernyi rúd végéről ereszti-e fél-oly hosszú zsinoron a horgát, hogy kifogja azt a lazacot, melyet a távolság miatt látni is lehetetlen? És nem csak ezt kell tennie, hanem tanítványát is fel kell elébb vezetnie arra a magaslatra, mi aztán „eszközül szolgáljon“ arra, hogy a tó partjára álljon vagy üljön horgászni.

De elég már a sok visszásságból! És reményelem kielégítőleg ki is mutattam, hogy az egyetemi tanárnak nem az az első és fő kötelessége, hogy újat találjon, hogy a tudományt tárgyiasan elébb vigye, és hogy az a követelmény felesleges, jogtalan és képtelen.

Amde, mint önként érthető, csak annyit állítok, hogy az a feladat általában nem is kötelesség,

hanem competencia, nem robot, hanem önkéntes szabad mivelet, melynek feltételeit és feljebb vázoltam kellékeit első sorban igenis a tanárnál lelhetni. Élvezze hát ő a tudomány fejlesztése örömeit, — mert igenis egyike a legnagyobb, legmagasb gyönyörűségeknek a tudomány és szépirodalom, meg a művészet országában a teremtés, — élvezze ő a találmányozás gyönyörűségét, nem mint a bayadere, a ki impresarioja ostorától való féltében görnyesztí szép, vagy mindenestre búja testét mindenféle kecses és nem kecses hajladozásokra, az elfogult nézőnek izléses, másnak izetlen meredezésekre, hanem mint az a romlatlanul kifejlett leány, kinek ártatlan kíváncsiságát a korai, — igazabban koraelőtti — gyermekbálok el nem vászlották, élvezi tánczát az első bálban, a hová vitték. És vajha egy rajtunk kívül az egész mivelt világban avasodó előítélet ne gátolná őt a tudomány örömei élvezésében s ne zárná el előtte az egyetemi rendes pályát! De bizony mi szeretjük az avast: káposztánkat se tartjuk jóizűnek a nélkül, s aztán még kinevetjük a tö-rököt, hogy fagygyuval zsírozza az ételét.

Hanem mig másképp lenne, hadd forduljak ahoz az ifjúsághoz, mely neménél fogva ama kiváltság birtokában van. Szép, t. h. az aratásra kész búza-föld arany kertje, de bármily kedve telve tekintsen is rá a gazda, még annál is nagyobb, mert remény-nyel fűszerezett gyönyörűséget ad neki, a telet jól kiállott, jó erőben levő s majd gazdag aratással kecsesgető zöld vetés szemlélése. A gyümölcste-nyésztő is nem legnagyobb büszkeségével mutatja-é ültetvény-iskoláit, melynek egy holdon termő ép

1875. Dec.
Lj. Wlaschik
Münchenből
a nők előtt
an egyetemen

csemetéi puszta holdak százait borithatják egykor gazdag gyümöles terméssel. Az a zöld vetés, az a faiskola az ifjuság képei. Erről a virításig fejlett nemzedékről és hozzája van egy pár szóm — feltéve, hogy a tárgyias, vagy annak tartott élet nyüsgő piaczáról feje és szive magányába is vonul olykor-olykor, hogy gondolkodik, — többek közt arról is, hogy „noblesse oblige“ (a nemesség kötelességeket szab élénk) és hogy kora előnyeit megfelelő magaviselete érvényesíti. Okom nevezetesen kettő van reá. Egyik az, hogy nem a hallgatóság van a tanárért, hanem a tanár a hallgatóságért: a tanárság az eszköz, a tanuló ifjuság a czél képviselője. Nem hiszem, hogy ellenkező gondolkodással volna valaki köztünk; ebből hát elég enynyi. Másik az, hogy az untig tárgyalt követelés, a tanulóságot is belé akarja szédíteni az ábrándjaiba, azaz belévonni a hinárba, mert itt bizony csak zavarosban halászhatni. Avagy nem zavart dolog, valakivel, „a ki a régít nem“ tudja, újat leletni? Nem igen fog hát ama „követelőnek“ segédkezet nyújtani egyetemi tanár; mert kevés fog oly viszonyban találkozni tanítványával, a milyenben bécsi zenetanárok találkoztak Schubert Ferencz-czel, kit azzal a nyilatkozattal bocsátottak el, hogy nekik nincs mit tanítani neki.“ De van egy nemcsak az egyetemeken, hanem a közép-, al- és elemi tanintézetekben követett, szokásos más hiba, mely ellen óvást kell jelenteneni. A felvett hasonlatot folytatva: a gyümölestenyésztő a csemetéit, azonkívül, hogy olykor, ha kell, öntözi s a földet töveik körül tisztán tartja, nem akarja mesterségesen s erőltetve fejleszteni, hanem a természetre bizza. Az em-

beri esemetébe éppen úgy bé van oltva a fejlődésére szükséges és elégséges természeti erő s ezt stimulansokkal, milyenek a kollégyomi czipók s a több kevesebb ünnepélyességgel osztogatott praemiumok, segitni, fokozni hasznos nem lehet, de kárt okozhat. E rovatba tartoznak az egyetemi ösztöndíjak is, — sietek kimagyarázni, hogy — csupán csak nevéknél fogva, mely ominosé hasonlít a stimulanshoz. A dolog maga, mint jó igyekezetű szegényeknek nyújtott segítség a nagylelkű alapítók iránt a legmélyebb hála kötelez, de jó volna más czímet adni neki. Hanem nevestől, testestől szeretném kiküszöbölve látni a „pályadíjakat“, mint a melyek megtestesítései ama már elutasított követelménynek, hogy a tanítványt újak felfedezésére, a tudomány tovább vitelére kell vezetni. Az újság mohó szeretetével, szenvedő és eselckvő értelemben, kellően, sőt bő mértékben felruházta az emberi nem fiatal sarjadékát a természet; a tanár feladata neki azt a mi előtte új, kiszolgáltatni, sőt feltalálására vezetni. Olyat pedig a mi a világnak új, sem jutalom, sem versenyzés nem hozott létre. Ama sok drámai pályadíj — oda számítva a Teleki és Karácsonyi alapítványokat — egyetlen egy valódi classicus, azaz remek és maradandó becsü dráma születésénél sem bábáskodott; a tudományban a sok ezer jutalom hirdetés sem új igazságokat nem szült, sem függő nehéz kérdéseket el nem döntött; azok közt az egyének közt, a kiknek a francia Institut a Monthyon-díjt valaha kiosztotta, merem mondani, egy se volt, a kit a díj elnyerése reménye tett volna erényessé. Midőn hát arra intem a nemes ifjúságot,

ne hagyja magát elcsüggesztetni Goethe nyilatkozatával, mely szerint „minden okos dolgot kigondoltak már s a mi tenni valónk csupán csak az, hogy gondoljuk el újra“, arra is figyeltetem másfelől, hogy ne vegyék maximájoknak a mit a bécsi zool. botanikai társulat egykori elnöke irt egy természetvizsgáló fiatal embernek Kolozsvárra; „Csak újat! Csak mindég újat!“ Mert a ki a biztos út és tévelygő kicsapások közt nem bir választani, abba a kénytelenségbe fog jutni, hogy vagy a nyegleség Charybdisébe forogjon vagy a rögeszme Scyllája kapja körme közé.

És most, miután paradoxumaimmal a t. hallgatóságot eleget untattam, reábizom a megítélését, vajon én magam birtam-é elkerülni velök és benők a két örvényt. És ezzel újra beléjövén kezdetbeli egotismusomba, megjegyzem, hogy egész beszédemben azt tárgyaltam, hogy mit nem tartozunk mi egyetemi tanároknak teljesíteni; én pedig magamra nézve csak azon tűnődöm, hogy mivel tartozom mind tanárságomnál, mind ideiglenes hivatalomnál fogva, és azon törekszem, hogy minden érintkezésben tanártársaimmal, a tanuló ifjúsággal s ezek érdekében szülőikkel, gyámjaikkal s velök viszonyban lévő személyekkel, legjobb akaratot, lelkiismeretességet, pártatlanságot és szolgálatra készséget tanusítsak, mire Isten segéljen! Mert mint Szent Pál írja: „Nem az akaróé, sem a futóé, hanem a könyörülő Istené!“ Rom. 9, 16.

B 11758